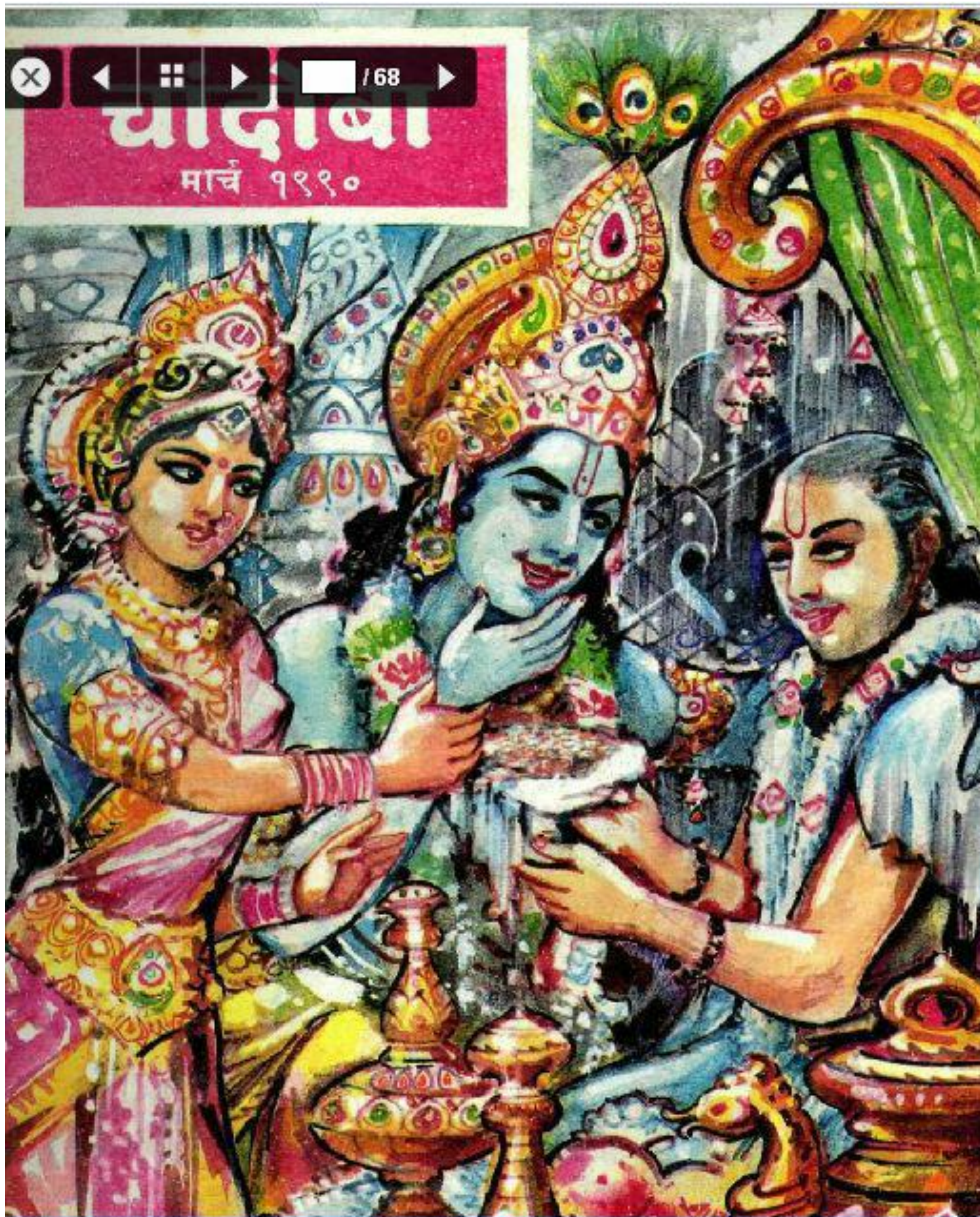
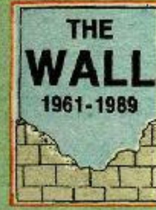

/ 68
मार्च १९९०

फाळणी करणारी भिंत उध्वस्त !

चीनची भिंत सर्वांना माहीतच आहे. शत्रूच्या आक्रमणापासून चीनच्या सरहद्दीचे संरक्षण करण्यासाठी ही भिंत बांधण्यात आली होती. जगातील सात आश्चर्यांपैकी एक म्हणून ती सुप्रसिद्ध आहे.

नुकतीच म्हणजे सन १९६१ मध्ये आणखी एक भिंत बांधली गेली. पण ही भिंत बांधण्याचा उद्देश चीनच्या भिंतीहून भिन्न होता. आपल्या देशातील लोकांनी शेजारच्या देशात पळून जाऊ नये म्हणून राज्यकर्त्यांनी ही भिंत निर्मिली.

कोणत्या विशेष परिस्थितीत ही घटना घडली ते जाणण्यासाठी दुसऱ्या विश्व महायुद्धाच्या इतिहासाची पाने उलटावी लागतील. जर्मनीचा हुकुमशहा हिटलर याने जगावर प्रभुत्व स्थापण्याचा संकल्प केला होता, पण सन १९४५ मध्ये तो हारला. त्यावेळी त्याच्या राजधानीची बर्लिनची फाळणी करण्यात आली. बर्लिनचा पश्चिम भाग ब्रिटन, अमेरिका व फ्रान्स या देशांच्या ताब्यात आला. आणि पूर्वेकडील भाग सोविएट रशियाच्या अमलाखाली आला. हिटलर नि त्याच्या हस्तकांना पराभूत करण्याचे काम या चार प्रमुख राष्ट्रांनी केले होते.

१९५५ मध्ये बर्लिनचे हे दोन भाग स्वतंत्र देश बनले. पूर्व जर्मनीला 'जर्मन डेमोक्रॅटिक रिपब्लिक' व पश्चिम जर्मनीला 'जर्मन फेडरल रिपब्लिक' संबोधण्यात आले. दोन्ही देशांनी निरनिराळी राजनैतिक तत्त्वे स्वीकारली. नावात 'लोकशाही' (डेमोक्रॅटिक) शब्द असला तरी पूर्व जर्मनी साम्यवादी देश बनला. आणि पश्चिम जर्मनीची लोकशाहीच्या मार्गाने वाटचाल सुरू झाली. अनेक कारणांनी पूर्व जर्मनी पेक्षा पश्चिम जर्मनीने निरनिराळ्या क्षेत्रात नेत्रदीपक प्रगति केली. पण सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे पश्चिम जर्मनीच्या नागरिकांना विचार-स्वातंत्र्य होते. पूर्व जर्मनीतील लोकांना मत-स्वातंत्र्याचा अधिकार नव्हता.

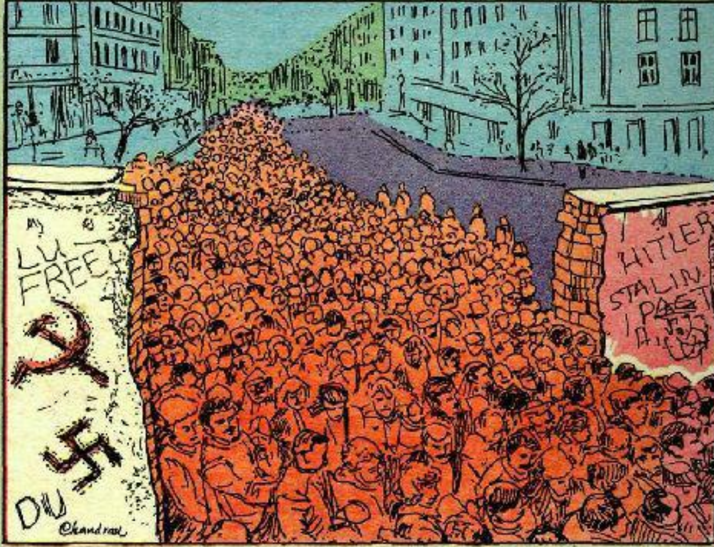
हळू हळू पूर्व बर्लिनमधील काही लोक पश्चिम बर्लिन मध्ये प्रवासी बनून येऊ लागले. काही लोक आपल्या नातेवाईक व मित्रांना भेटण्याच्या निमित्ताने नियमितपणे येऊ लागले. पण पूर्व जर्मनीच्या सरकारने याला मनाई केली.

ही ये-जा थांबविण्यासाठी सीमेवर एक उंच भिंत उभारण्यात आली. ही भिंत ओलांडून कोणी पळून जाण्याचा प्रयत्न

केला तर पूर्व जर्मनीचे पोलिस त्याला बंदुकीच्या गोळीने ठार करत. यामुळे सामान्य जनतेच्या मनात या भिंतीबद्दल एक प्रकारची घृणा निर्माण झाली, आणि सर्वांनी आपला असंतोष व्यक्त केला. पूर्व जर्मनीच्या जनतेत स्वातंत्र्याची प्रबळ इच्छा निर्माण झाली. हळू हळू जनतेला असे वाटू लागले की नेहमीच एका पार्टीचे राज्य चालू रहाण्यापेक्षा आपल्याला पाहिजे त्या पार्टीची निवड करण्याचा अधिकार आपणास मिळावा.

शेवटी नुकताच पूर्व जर्मनीच्या सरकारने निर्णय घेतला की बर्लिनची फाळणी करणाऱ्या भिंतीचे दरवाजे उघडून टाकावेत! हा निर्णय जाणून हजारो नागरिक आनन्द व उत्साहातिरेकाने नाचू लागले. पश्चिम बर्लिन मधील नागरिकांना ही फार संतोष वाटला. या आनंदाच्या भरात काही लोकांनी या भिंतीच्या काही भागांचा विध्वंस केला!

बर्लिनच्या भिंतीचा विध्वंस मानव-मात्राच्या ठिकाणी असणाऱ्या स्वयं-निर्णयाच्या इच्छेचा द्योतक होय असे समजायला हरकत नाही.

कोळ्याचे मनोरथ

गौरीपुर गावाजवळ एक नाला वहात होता. त्याच्या किनाऱ्या वर लक्ष्मण नांवाचा एक कोळी झोपडी बांधून रहात असे. घरात बायको होती नि दोन मुलं. झोपडी समोरचा नाला थोडा खोल होता. पाण्याची गति ही संथ असे. त्यामुळे त्याला जाळयात पुष्कळ मासे मिळत. लक्ष्मण ही मासळी घेऊन शेजारच्या शहरात जाऊन विकी आणि मिळणाऱ्या पैशांतून आपल्या छोटया कुटुंबाचा निर्वाह करी.

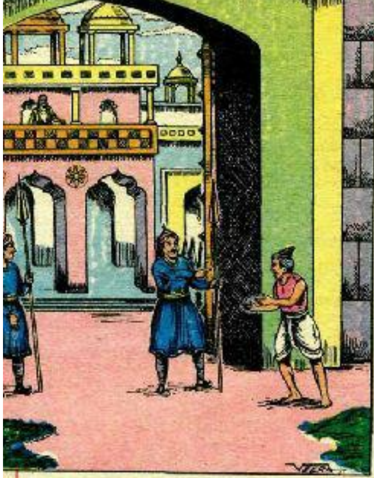
एक दिवशी दोन शिपाई कोळयाकडे येऊन म्हणाले–"हे बघ, महाराज चन्द्रसेन जनतेची दु:खे जाणून घेण्यासाठी देश भर दौरा करीत लवकरच इथं येणार आहेत. त्यांच्या मुक्कामासाठी ही जागा फार छान आहे, म्हणून तू ही जागा सोडून कोठे तरी दुसरीकडे जा."

नाइलाजाने कोळयाला ती जागा सोडून थोडया दूर अंतरावर जावे लागले. पण नाला तिथे उथळ होता आणि पाण्याचा प्रवाह अमळ जोरदार होता. त्यामुळे त्याच्या जाळयात फारच कमी मासळी मिळू लागली. मिळणारे मासे विकून जे पैसे हाती येत, तेवढयात आपल्या कुटुंबाचे पालनपोषण करणं त्याला जिकीरीचे झाले.

अनेक महिने गेले, पण कोळयाने जी जागा सोडली तेथे पडाव टाकण्यासाठी महाराजा कधी आलेच नाहीत. म्हणून आपण पुन्हा तेथे रहायला जावे अशी इच्छा कोळयाच्या मनात निर्माण झाली.

कोळी एकदा नाल्या जवळ मुक्काम ठोकलेल्या त्या शिपायांकडे गेला आणि आपल्या अडचणी सांगून त्यांना विचारलं–"महाराज आता पर्यंत येऊन गेले असते

वसंत कऱ्हाडकर

तर बरं झालं असतं. आता तरी केव्हा येणार आहेत ते सांगाल का?"

शिपायांनी थोड्या रागाने उत्तर दिलं– "महाराज इथे केव्हां येणार आहेत हे केवळ महाराज नि महाराणी हे दोघेच जाणतात. महाराज इथे येऊन गेल्याशिवाय तुला इथं मुक्काम हलवता येणार नाही हे निश्चित! तो पर्यंत तू इकडे चुकून सुद्धा फिरकू नकोस, समजलं? जा आता."

आणखी एक आठवडा गला. कोळ्याला आपला घर-खर्च भागवणं आणखी कठीण होऊन बसलं. आता त्याला या सर्व अडचणी सहन करणं अशक्य झालं. म्हणून थेट महाराजांकडे जाऊन त्यांच्याशीच बोलायचा त्याने निश्चय केला नि तो राजधानीच्या शहरात पोचला.

पण राजवाड्यावरील पहारेकऱ्यांनी कोळ्याला अडवलं आणि म्हणाले–"राजाला भेटणं काय सहज शक्य आहे का कोणाला? तुझी इच्छा असेल तर बाजूला थांब थोडा. एक तासा भरात महामंत्री या बाजूला येतील. तुला जी काही तक्रार करायचीय, त्यांना सगळं सांग."

कोळ्याने स्वच्छ सांगितलं–"मला महामंत्र्यांना काही सांगायचं नाहीय! मला तर महाराजांनाच भेटायचंय."

पहारेकऱ्यांना वाटलं की हा कोणी तरी भोळा खेडूत आहे. ते म्हणाले– "ऐक, महाराज आता राजवाड्यांत नाहीत. उद्या ये."

"तर मग माझ्या गावाच्या नाल्याजवळ त्यांचा मुक्काम पडला असेल!" आनंदाने कोळ्याने तर्क केला.

पहारेकरी त्याला धमकावीत म्हणाले– "कुठलं गाव नि कुठला नाला? चल जातोस की नाही इथून!"

राजवाड्याच्या गच्ची वरून राजाने हे सर्व बोलणं ऐकलं. आणि एका शिपाया करवी कोळ्याला बोलवून घेतलं.

शिपाई कोळ्याला राजाकडे घेऊन आला. तेव्हां महाराणी पण तिथंच होती.

कोळ्याने राजाला नम्रपणे नमस्कार केला आणि विचारले–"महाराज, माझ्या गावा जवळील नाल्याच्या किनाऱ्यावर आपला पडाव केव्हा पडणार आहे हे मला सांगाल?"

आश्चर्याने राजाने विचारले–"तू कोण आहेस? तुझ्या गावाचं नाव काय? कुठल्या नाल्याबद्दल तू बोलत आहेस?"

कोळ्याने आपलं नाव-गाव सांगितलं. काही महिन्यांपूर्वी शिपायांनी येऊन नाल्या-जवळची जागा त्याला कशी सोडायला लावली ती सर्व कथा राजाला सांगून तो म्हणाला–"महाराज, मी हल्ली जिथं रहातो, तो नाल्याचा भाग मासे पकडायला योग्य नाही. आपण माझ्या गावी येऊन नाल्याच्या किनारी लवकर पडाव टाकून जा. आपला मुक्काम संपला की मी पुन्हा आपल्या जागी येऊन राहीन. अन्यथा माझ्या कुटुंबाला भुकेने मरावे लागेल. आपण कृपया माझा मनोरथ पूर्ण करावा."

कोळ्याचा प्रस्ताव ऐकून राजा मंदस्मित करीत राणीला म्हणाला–"ऐकलंस ना? माझ्या देशाटनामुळे काही लोकांचा जसा फायदा होतो, तसं काही लोकांचं नुकसान ही कसं होतं ते!"

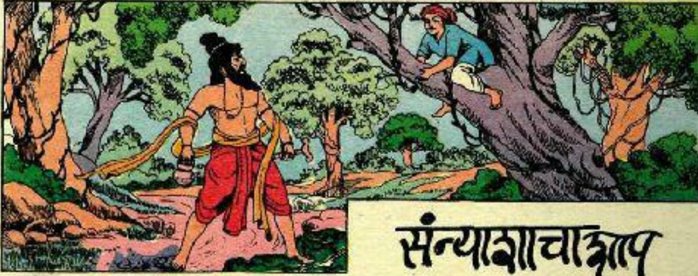
राणीने विचारलं–"मग या कोळ्याला आपण काही नुकसान-भरपाई देणार की काय?"

"तसं काही नाही. पण हा भोळा कोळी सरळ मला भेटायला आला. त्याच्या हिंमतीचं मला मोठं कौतुक वाटतं. म्हणून मी त्याला काही बक्षिस देऊ इच्छितो." असं म्हणून राजाने कोषाध्यक्षाला बोलावलं आणि कोळ्याला शंभर मुद्रा देवविल्या.

राजा कोळ्याला म्हणाला–"मी तुझ्या बरोबर एक शिपाई पाठवतो. तुझ्या गावात रहाणारे दोन शिपाई तुला आपल्या पहिल्या जागी रहायला अडथळा आणणार नाहीत. तू जा, नि आपली बायको व मुलांसह सुखाने तुझ्या मूळच्या सोयीस्कर ठिकाणी रहा. मी तुला आशीर्वाद देतो."

आता कोळी मोठ्या आनंदाने आपल्या घरी जायला निघाला.

संन्याशाचा शाप

फार वर्षां पूर्वीची गोष्ट आहे. कमलपुर गावात वीरेन्द्र नावाचा एक तरुण रहात असे. तो मोठा बलशाली आणि सुंदर होता. पण होता फार गरीब! तो रोज जंगलात जाऊन लाकडे तोडी नि ती विकून आपला निर्वाह कसा-बसा करी.

एक दिवशी तो जंगलात एका झाडावर चढून लाकडे तोडत होता, झाडाची एक फांदी खालून जाणाऱ्या एका संन्याशाच्या डोक्यावर पडली. संन्याशाला भयंकर राग आला, त्याने शाप दिला–"तू याच क्षणी राक्षस बनशील आणि या जंगलात भटकत राहशील!"

त्याच क्षणी वीरेन्द्राला एका राक्षसाचं रूप मिळालं. त्याने दयेची भीक मागितली. संन्याशाने सांगितले–"जो पर्यंत एकादी मुलगी स्वेच्छेने तुझ्याशी लग्न करायला तयार होत नाही, तो पर्यंत तू असाच राक्षसाच्या रूपात भटकत राहणार!"

राक्षसाच्या रूपात वीरेन्द्र जंगलात नि आसपासच्या डोंगराळ मुलुखात हिंडत राहिला आणि संन्याशानें सांगितलेल्या उपायानुसार योग्य संधीची वाट पहात राहिला.

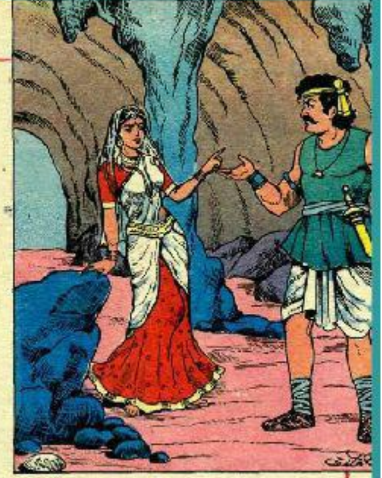
एके दिवशी एका जमीनदाराची मुलगीं सुगुण-सुंदरी पालखीत बसून जंगलांतील रस्त्याने आपल्या आजोळी चालली होती. मागे तिचे काही नोकर पण होते. एकाएकी काही डाकूंनी येऊन त्यांना घेरले. सुगुण-सुंदरीचे संरक्षण करण्यासाठी बरोबरच्या नोकरांनी डाकूंशी सामना केला. पण डाकूंची संख्या अधिक असल्यामुळे सर्व नोकरांनी मार खाऊन पळ काढला.

डाकूंचा पुढारी सुगुण सुंदरीच्या लावण्यावर मोहित झाला आणि तिच्याशी लग्न करण्याच्या इराद्याने डोंगरातील आपल्या घरी तिला घेऊन गेला. वीरेन्द्र अडोशाला उभा राहून हे सर्व पहात होता. त्याने डाकूंच्या पुढाऱ्याचा पाठलाग केला आणि गुप्तपणे त्याच्या घरात जाऊन लपून बसला. डाकूंच्या पुढाऱ्याने सुगुण सुंदरी बद्दल जाणण्यासाठी काही प्रश्न विचारले आणि म्हणाला–"माझी तुझ्याशी लग्न करायची इच्छा आहे. श्रीमंतीच्या बाबतीत मी तुझ्या वडिलांपेक्षा कमी नाही. पाहिजे तर शेजारच्या खोलीत जाऊन बघ. तिथं जेवढी सोनं-चांदी आहे, तेवढी कदाचित् राजाच्या खजिन्यात ही नसेल!"

"तुझ्या जवळ किती ही संपत्ति असली, तरी शेवटी तू आहेस एक डाकू! आताच्या आता चालू लाग इथून!" धमकावत सुगुण सुंदरी म्हणाली.

वीरेन्द्र घरातून बाहेर पडला. त्याने विचार केला आज नाही तर आणखी काही दिवसांनी सुगुण सुंदरीचा विचार बदलेल आणि ती लग्नाला तयार होईल.

याच वेळी वीरेन्द्राने तेथे प्रवेश केला. त्याला पाहताच सुगुण सुंदरी खूप घाबरून गेली. तो तिला म्हणाला–"मुली, मी एक राक्षस आहे, म्हणून तू भिऊ नकोस. मी तुला या डाकूंच्या तावडीतून मुक्त करून

सुरक्षितपणे तुझ्या वडिलांकडे पोचवीन. तू माझ्या बरोबर चल."

हे सगळं ऐकून सुगुण सुंदरीला मोठं आश्चर्य वाटलं. तिने विचारले–"तू माझ्या बद्दल इतकं सगळं कसं जाणतोस?"

"मला केवळ तुझीच नाहीं, तर तुझ्या वडिलांची ही माहिती आहे. आता ते संगळं सांगत बसायला नको. तू अगोदर बाहेर पड." असं म्हणून वीरेन्द्र पुढे पुढे चालू लागला.

ते दोघे जण जंगलात थोडे अंतर चालून गेले, एवढ्यात डाकूंचा पुढारी आपल्या साथीदारांसह तेथे आला आणि त्यांना थांबवून सुगुण सुंदरीला म्हणाला–"हा

रवि भागवत

राक्षस तुझं संरक्षण करणार होय? हा तर अगदीच भित्रा आहे. आज पर्यंत एकाद्या माणसाला मारून खाताना मी याला कधी पाहिलं नाही! हा खातो—कंद, मुळं आणि फळं!" असं म्हणून त्याने वीरेन्द्र वर तलवार उगारली.

वीरेन्द्रने डाकूंच्या पुढाऱ्यावर झडप घातली आणि त्याच्या हातातील तलवार हिसकाऊन घेऊन तीच त्याच्या छातीत खुपसली. मग तो त्याच्या साथीदारां वर तुटून पडला. आपला जीव वाचवण्यासाठी सर्व जण तेथून पळून गेले.

हा सर्व प्रकार पाहून सुगुण सुंदरीला खूपच आश्चर्य वाटलं. ती वीरेन्द्राला म्हणाली—"तू राक्षस आहेस. तुला पाहून तर डाकूंच्या पुढाऱ्याने पळून जायला हवं होतं! उलट त्याने तुझा अपमान केला आणि तुझ्यावरच तलवारीचा वार करायचा प्रयत्न केला, याचं मला मोठं आश्चर्य वाटतं. तुझं काही तरी रहस्य त्याला माहीत असावं असं वाटतं."

"शक्य आहे की माझं रहस्य त्याला ठाऊक असावं!" मान खाली घालून वीरेन्द्र दुःखाने म्हणाला.

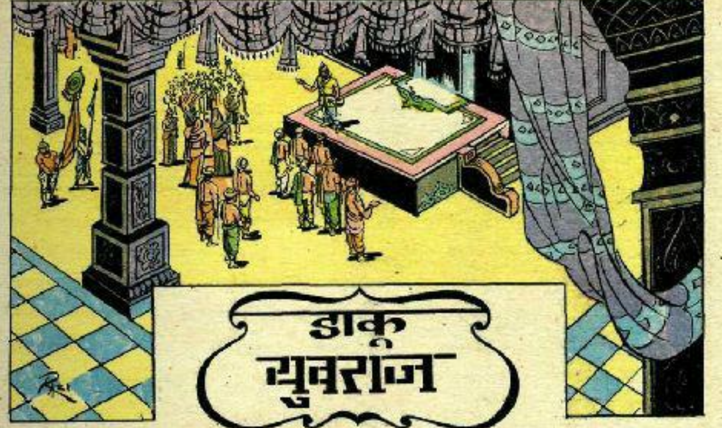
यावर सुगुण सुंदरी म्हणाली—"तुझ्यात जी दया-भावना आहे, ती माणसात फार कमी दिसून येते. जर तुझी काही हरकत नसेल तर मला तुझ्याशी लग्न करावंस वाटतं!"

आणि दुसऱ्याच क्षणीं वीरेन्द्राचं राक्षस रूप नष्ट होऊ लागलं आणि तो पहिल्या सारखा मानव झाला.

सुगुण सुंदरीला थोडा वेळ मोठं आश्चर्य वाटलं. ती म्हणाली—"हा काय चमत्कार आहे? म्हणजे तू खरोखर राक्षस नाहीस तर!"

वीरेन्द्रने सुगुण सुंदरीला सर्व हकिगत सांगितली आणि तो तिला आपल्या वडिलांच्या घरी घेऊन गेला. जमीनदाराला आपल्या मुलीकडून सर्व वृत्त समजलं. त्याला फारच आनन्द झाला आणि त्याने सुगुण सुंदरीशी वीरेन्द्राचा विवाह मोठ्या थाटामाटाने साजरा केला.

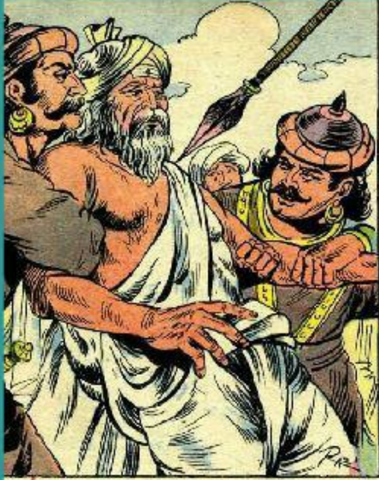
डाकू युवराज

[५]

[वीरसिंहाने सुमेध राजपरिवाराचा शेवट करून राज्याधिकार हस्तगत करण्याचा कट रचला. राजा शान्तिदेवच्या आज्ञेवरून आपल्या दोन वर्षाच्या बाळासह राणी भुयारी मार्गाने जंगलात पोचली व युवराजाला तिने स्वामी जयानन्दच्या स्वाधीन केले. इतके करून झाल्यावर राणीने प्राण सोडला. इकडे मोठ्या शौर्याने शत्रुला तोंड देत देत राजाने नदीत उडी मारली. पुढे वाचा-]

राजवाड्यात चालल्लेल्या धुमश्चक्रीची, बाहेर एकत्र झालेल्या प्रजेला काहीच कल्पना नव्हती. काही लोक युवराजाच्या वाढदिवसानिमित्त करण्यात येणाऱ्या दारू-कामाची मजा लुटण्यात दंग होते, तर काही इतर करमणुकीचे कार्यक्रम पहाण्यात मग्न होते! आणखी काही लोक रोषणाई पहात होते, तर काही गर्दीची मजा पहात नुसतेच इकडे-तिकडे हिंडत होते.

अशातच रात्रीचा तिसरा प्रहर संपून गेला. चौथ्या प्रहरापर्यंत एक एक कार्यक्रम संपत गेला आणि तेथील कोलाहल हळूहळू शान्त होत राहिला. दारूकामाच्या जळलेल्या साहित्याचे तुकडे इतस्ततः विखुरलेले दिसत होते. नर्तक-नर्तकी आपापली वेषभूषा उतरवू लागले आणि नागरिक हळूहळू आपापल्या निवासस्थानी परतू लागले.

राजवाड्याच्या अधिकाऱ्याने तेथील सर्व नोकरांना एकत्र जमण्याची आज्ञा दिली. एका उंचशा मंचावर उभा राहून तो बोलू लागला–" ऐका, आपल्या राज्यात अधिकार आता राजा शान्तिदेवच्या हाती राहिलेला नाही. सर्वाधिकार सेनापति वीरसिंह यांच्या हाती आलेले आहेत. असे का घडले याचे कारण शोधण्याच्या प्रयत्नात कोणीही पडू नये. ही गोष्ट केवळ भूतपूर्व राजा आणि आजचा राजा यांच्या आपसातील संबंधातच मर्यादित राहील, तेव्हा याबाबत तुम्ही कोणीही, कोणत्याही प्रकारची चर्चा करण्याचे कारण नाही. ही राजाज्ञा आहे. तिचे उल्लंघन न करता आता तुम्ही सर्वांनी आपापल्या कामाला लागावे."

सर्व सेवक आपापल्या कामाला लागण्यासाठी मुकाट्याने माना खाली घालून निघून गेले. दवंडी देणाऱ्या शिपायांना संरक्षण देण्यासाठी त्यांच्या दोन्ही बाजूंना सशस्त्र सैनिक चालू लागले. ते सैनिक जनतेला धमकी देत होते की अधिकार-परिवर्तनाबाबत कोणी चकार शब्द काढला तरी त्याचे डोके उडवले जाईल. ही दवंडी ऐकून प्रजा आश्चर्य-चकित झाली. एका चौकाजवळ ही दवंडी ऐकून एक म्हातारा दुःखाने उद्गारला– "अरेरे! म्हातारपणी काय ही अमंगळ बातमी मला ऐकावी लागत आहे!"

दुसऱ्याच क्षणी दोन सैनिक म्हाताऱ्यावर तुटून पडले व त्याला कैद करून घेऊन गेले.

नगराच्या मध्यावर असंख्य लोक दवंडी ऐकायला जमा झाले होते. दवंडी ऐकून त्यांना तर आपल्यावर वीजच कोसळल्या-सारखे वाटले! कोणी काहीच बोलू शकेना. तरीही त्यांच्यातील एक युवक पुढे येऊन विचारू लागला–"का बरं? आमच्या महाराजांनी स्वतःच्या इच्छेनेच ही व्यवस्था केली आहे? सध्या महाराज, राणीसाहेब व युवराज कोठे आहेत?"

"त्याच्याशी तुला काय करायचंय?" दवंडी देणाराने उलट प्रश्न विचारला.

" राजा शान्तिदेवच्या शासनात आम्हाला कोणत्याही प्रकारचा अभाव कधी जाणवला नाही. आम्ही सर्व शांतिपूर्वक सुखा-समाधानाने नांदत आहोत. हा प्रश्न आमच्या प्रिय महाराजांशी निगडित आहे, म्हणूनच आम्हा प्रजाजनांनाही तो तितकाच महत्त्वाचा वाटतो; अन् म्हणूनच प्रश्न विचारण्याचं धाडस मी करत आहे." तरूण उत्तरला.

" तर मग, चल आमच्या बरोबर म्हणजे नीट उत्तर मिळेल तुला!" सैनिक म्हणाला.

"मला तुझ्याबरोबर जायची काय जरूर? कालपर्यन्त तर आमचे महाराज चांगले स्वस्थ व आनन्दात होते. असं असताना एकाएकी राज्य त्याग करण्याची त्यांना का आवश्यकता वाटली; ही गोष्ट आम्हाला कळायलाच हवी." तरूण पुन्हा म्हणाला.

यावर काहीही उत्तर न देता त्या सैनिकाने हाताने काही इशारा केला अन् दुसऱ्याच क्षणी चार सेवक पुढे होऊन त्याला पकडून, खेचून घेऊन गेले. तरुणाने त्यांच्या हातून सुटण्यासाठी खूप धडपड केली, पण काहीही उपयोग झाला नाही त्याचा!

हा प्रकार पाहून जनतेने ओळखले, की नक्कीच कोणा दुष्ट व्यक्तीने सिंहासन बळकावले असले पाहिजे. राजा व त्याचे कुटुम्बीय कोणत्या अवस्थेत असतील याबद्दल त्यांना काळजी लागून राहिली. पण याबद्दल काही जाणून घ्यायचा प्रयत्न करणाराला नाना प्रकारच्या यातना दिल्या जात होत्या, म्हणून नगरावर अमंगल शान्ति व दुःखाचे ढग गोळा झाले होते!

शान्तिपुरात झालेल्या बंडाची बातमी राणीच्या पित्याच्या अमृतपुरी राज्यात पोचली. सुमेध राज्याच्या मानाने अमृत-पुरीचे सैन्यबळ अगदीच नगण्य होते; यामुळे राणीचा पिता काय करावे या चिन्तेत पडला.

दुसऱ्याच दिवशी राजपुरोहिताला बोलावून वीरसिंहाने स्वतः राज्याभिषेक करवून घेण्याची इच्छा प्रदर्शित केली. राजपुरोहित यावर म्हणाला–"आपल्या रूढीनुसार राजाचा मृत्यु झाला किंवा त्याने निवृत्त होण्याच्या विचाराने राज्यत्याग केला तरच नवीन राजाला राज्याभिषेक केला जातो. शिवाय हा राज्याभिषेक स्वतः राजा किंवा राजपरिवारातील व्यक्तींच्या मर्जीनुसार करावयास हवा. अशा परिस्थितीत महाराज शान्तिदेव यांच्या अनुज्ञेवाचून आपल्याला राज्याभिषेक कसा बरे करावा ?"

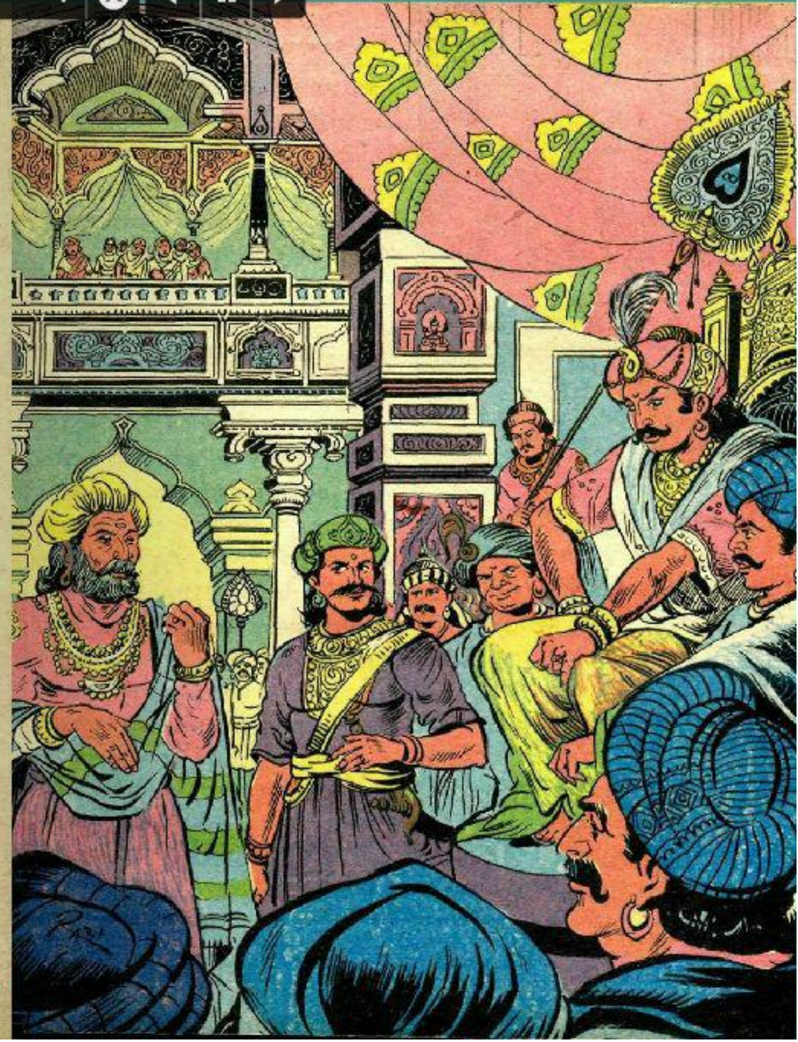
पुरोहिताचे बोलणे ऐकून वीरसिंह फारच रागावला. त्याने तीक्ष्ण दृष्टीने पुरोहिताकडे पाहिले आणि दुसऱ्याच क्षणी शिपाई त्याला कैद करून तुरुंगात डांबण्यासाठी तेथून घेऊन गेले.

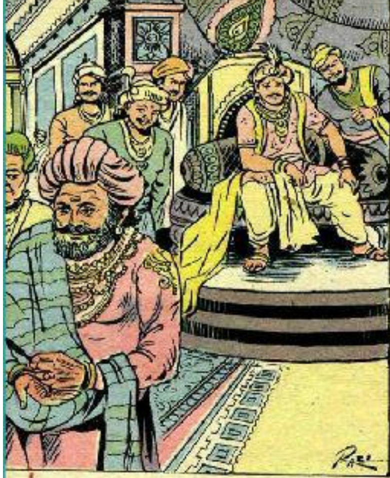
तत्काल आणखी एका पुरोहिताला आणून राज्याभिषेक विधि घाईगडबडीने उरकण्यात आला.

राजा शान्तिदेवचे आप्त-मित्र आणि विश्वासपात्र व्यक्तींना त्यांच्या पदावरून हटवून त्या स्थानी वीरसिंहाच्या विश्वासातील लोकांची नियुक्ती केली गेली.

नंतर राजदरबार बोलावला गेला आणि पहिल्याच दिवशी दरबारात वीरसिंह वृद्ध मन्त्र्याला म्हणाला–"मन्त्रीमहाराज, तुम्हाला माहीतच आहे की राज्य हे वीरभोज्य असते. परन्तु गेल्या अनेक वर्षात शान्तिपुर राज्याने कधी विजययात्रा केली नाही. आपले सैनिक यामुळे सुस्तावत चालले आहेत. आसपासची राज्ये जिंकून तो संतोष न मिळवणारा राजा हा 'राजा' म्हणवून घेण्यास लायक नसतो ! तेव्हा आता असं सांगा की पहिल्या प्रथम आपण कोणत्या राज्यावर हल्ला करणे उचित होईल ?" आपल्या मिश्यांवर ताव देत देतच वीरसिंहाने हा प्रश्न मन्त्र्याला विचारला.

हळूच श्वास ओढत, जरासे खोकत मन्त्री म्हणाला–" सेनापति !...एक गोष्ट..."

पण त्याला पुढे बोलू न देता, मधेच थांबवत वीरसिंह म्हणाला–"मला 'सेनापती' म्हणून संबोधायची हिम्मत कशी झाली तुम्हाला? हां, कालपर्यंत मी जरूर सेनापति होतो, पण आजपासून या समृद्ध अशा शान्तिपुरचा विजयी राजा आहे मी! तेव्हा आजपासून मला 'सेनापति' न म्हणण्यातच तुमचं हित आहे." असे बोलून त्याने आपला मुकुट ठीकठाक केला.

"जशी आज्ञा! पण प्रथम शेजारच्या राज्यांवर हल्ला करण्यापूर्वी आपल्या राज्याच्या सुख-समृद्धीसाठी प्रयत्न करणे हे राज्यकर्त्याचं पहिलं कर्तव्य होय; असं मला वाटतं." मन्त्री म्हणाला.

"तुमचा विचार काहीही असो, पण शेवटचा निर्णय तर माझाच असेल न! तुम्हाला एक गोष्ट लक्षात ठेवणं अत्यन्त आवश्यक आहे की अजूनही तुम्ही मला 'महाराज' म्हणून संबोधित करत नाही आहात!" वीरसिंह चिडून म्हणाला.

"मी आता म्हातारा झालो आहे. आपल्या जुन्या सवयी बदलणं इतकं सोपं नाही. आपण परवानगी दिलीत तर मी आपल्या मन्त्रीपदावरून मुक्त होऊन आराम करू म्हणतो." मन्त्री म्हणाला.

"मन्त्री-पदावरूनच कशाला, मनात आणलं तर आयुष्यातून सुद्धा मुक्त करू शकतो मी महामन्त्री तुम्हाला! नीट लक्षात ठेवा, कळलं?" वीरसिंह गरजून बोलला.

मन्त्र्याने यावर कोणताही प्रतिवाद न करता आपल्या हातांची अशी काही हालचाल केली की त्यांतून प्रेरित होत होतं – 'तुम्हाला हवं ते करा नं!'

"बरंय, याच क्षणी मी तुला मन्त्री-पदावरून मुक्त करत आहे थेरड्या!" वीरसिंह म्हणाला.

मन्त्र्याने हात जोडून एकदा सभेला प्रणाम केला, आणि तो मुकाट्याने तेथून बाहेर निघून गेला. त्याला जाताना पाहून वीरसिंह कुत्सितपणे हसला अन् त्यावर त्याचे सर्व अनुयायी असे खो-खो हसले की त्यामुळे सारे सभागृहच दणाणून गेले.

त्याच दिवशी संध्याकाळी रोजच्या प्रमाणे वृद्ध मन्त्री नगरसीमेवरील शिवालयातून देवदर्शन करून परत येत होता. नुकताच सूर्यास्त होऊन गेला होता आणि चारी बाजूंना अंधाराचे साम्राज्य पसरत होते. दोन्ही बाजूंना हारीने उभ्या असलेल्या रस्त्याने मन्त्री चालत होता. इतक्यात एका झाडाच्या मागून तीन शिपाई उड्या मारून त्याच्यासमोर आले. एकाने मन्त्र्याचे हात धरले, दुसऱ्याने त्याच्या तोंडावर हात दाबून धरला; त्याला ओरडताही येईना. तिसरा या दोघांना मदत करत रस्ता दाखवू लागला.

त्यांच्या पकडीतून सुटण्याइतकी ताकद वृद्ध मन्त्र्याच्या शरीरात नव्हती! देवावर भरंवसा ठेवून तो मुकाट्याने ते नेतील तिकडे जात राहिला. तिसऱ्या शिपायाची तलवार अचानक चमकून उठली. मन्त्र्याच्या मानेवर तो वार करणार, इतक्यात त्याच क्षणी त्याच्या हातातली तलवार झटक्याने उडून दूरवर एका दगडावर आपटून तिचा खणकन् आवाज झाला! वेदनेने ओरडून त्याने मागे वळून पाहिले! अचानक काय काय घडलं हे पहाण्यासाठी बाकी दोन्ही शिपाईही मन्त्र्याला सोडून इकडे-तिकडे पाहू लागले, पण त्यांना जराही सन्धी न मिळता एका मागून एक अशी तिघांचीही डोकी उडवली गेली!

आकाशातून वज्र कोसळावे अशा रीतीने तीनही शिपायांचा वध करणारा वीर मन्त्र्याला म्हणाला–"उद्या सकाळपर्यंत या तीन शिपायांचा कुणाला पत्ताही लागणार नाही. आज रात्रीच हे राज्य सोडून तुम्ही अमृतपुरीला निघून जा."

"आपण....." असे म्हणून आणखी काही बोलणाऱ्या वृद्ध मन्त्र्याला मधेच थांबवत तो वीर म्हणाला–"आता काहीच बोलू नका."

मन्त्र्याला सूचना देऊन दुसऱ्याच क्षणी वीर अंधारात गडप झाला.

शेजारी

भूषण तसा चांगला श्रीमन्त; पण एक नंबरचा कंजूस! एकाद्या धार्मिक कामासाठी गावातले लोक वर्गणी मागायला आले, की तो सरळ उत्तर देई–"धार्मिक काम म्हणून जर मी अशी वर्गणी वगैरे देऊ लागलो, तर दिवाळंच निघेल की माझं! शाळा, देऊळ, भजन-पूजन, उत्सव–असली नावं घेऊन मला छळू नका बुवा!"

आपल्या नवऱ्याची वागणूक न आवडणारी भूषणची बायको त्याचं मन बरोबर ओळखून होती; म्हणूनच हे सर्व समोर घडत असूनही ती गप्प बसे.

भूषणच्या घराजवळच रामराव नावाचा शेतकरी रहात असे. त्याने कुठूनसे एक खास जातीच्या आंब्याचे कलम आणून आपल्या परसदारी लावले होते. हळूहळू वाढत जाऊन आता त्या कलमाला फळे धरू लागली होती. त्या फळांबाबत गावचे लोकही निरनिराळी चर्चा करू लागले होते.

डोळ्यांचे पारणे फेडणारी ती देखणी फळे पाहून भूषणच्या तोंडाला पाणी सुटे! कधी ना कधी रामराव आपल्याला थोडी फळे देईल अशा आशेने तो वाट पाहू लागला. पण रामरावने भूषणलाच काय, पण गावातल्या कोणालाच आंबे दिले नाहीत!

एके दिवशी मध्यरात्रीच्या सुमारास भूषणचा तेरा वर्षांचा मुलगा गुरुनाथ आपल्या घराची मागची भिंत ओलांडून रामरावच्या परसात गेला आणि थोडे आंबे तोडून घेऊन परत आला. त्याचे हे कृत्य त्याच्या आईने–लक्ष्मीने–पाहिले.

गुरुनाथला पकडून ती त्याला रागाने म्हणाली–"काय रे, अशी चोरी करतोस काय? लाज नाही वाटत?"

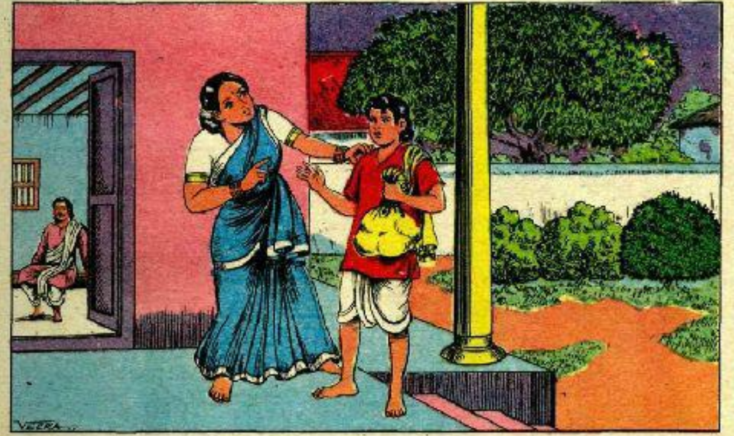
यशोधन जोशी

यावर मुलगा म्हणाला–"अग आई, हे मी यात काय वाईट केलं? इतकी सुन्दर फळं आसपास कुठेच मिळत नाहीत. रामरावाला आपल्याला एकही फळ कधी द्यावंसं वाटलं नाही. काय कंजूस आहे बेटा! ही फळं खायला आपले बाबासुद्धा कित्ती आसुसले आहेत! त्यांच्यासाठीच आणले मी हे आंबे पळवून!"

शेजारच्या खोलीत बसलेला भूषण आपल्या लेकाचे हे बोलणे ऐकत होता. तो मनोमन फारच खुश झाला आपल्या मुलावर! पण लक्ष्मी मात्र आणखीच रागावून गुरुनाथला म्हणाली–"अरे वा! म्हणजे तुला वाटतं की रामराव आपल्या आंब्यापैकी योग्य हिस्सा इतर कुणालाच देत नाही? मलाही दिसतंच असतं की तुझे बाबाही कसे लालूच भरल्या डोळ्यांनी त्या आंब्याकडे पहात असतात! तुला असंच वाटतं ना, की जी वस्तु आपल्याकडे खूप असते, तिचा काही भाग दुसऱ्यांना न वाटणं म्हणजे स्वार्थीपणा अन् कंजूसपणा आहे?"

"तुलाही हे सारं कळतं ना? मग माझ्यावर कशाला रागावतेस?" गुरुनाथनें आईला विचारले.

"का ते माहीत आहे तुला? रामरावबद्दल मात्र तू टीका केलीस; पण तुझ्या बाबांचं काय? आपल्या गावात एकादी चांगलीशी शाळा किंवा धर्मशाळाही नाही. आपण गरीब तर नाही आहोत ना? चांगले पैसेवालेच आहोत. तरी काय तुझे बाबा

असल्या कामांसाठी कधी वर्गणी देऊन मदत करतात?" लक्ष्मीने लेकाला विचारले.

गुरुनाथ यावर काही म्हणणार, इतक्यात भूषणच आपल्या खोलीबाहेर येऊन म्हणाला–"अग, पोर आहे ते! लहान अजून! नवीन प्रकारचे आंबे दिसले म्हणून आणले तोडून चार त्याने! उगीच चोरी-बिरी म्हणून आरोप नको करू त्याच्यावर!"

लक्ष्मी यावर कुत्सितपणे हसत म्हणाली–"कोणाची वस्तु किंवा संपत्ति मिळावी म्हणून पळवून आणणं, म्हणजे चोरी नव्हे, तर आणखी काय? आपल्याकडेचे पैसे कोणी लोभाने गरज म्हणूनही पळवले, तर आपण काय म्हणू त्याला?"

हे उत्तर ऐकून भूषण म्हणाला–"आंबे चोरून आणले म्हणून याला जे बोलत होतीस ते ऐकलंय मी सारं!"

"आँ! आत्ता तर थोड्या वेळापूर्वी ही 'चोरी' नव्हेच असं म्हणत होता न? मग आता कशी चोरी झाली नी?" लक्ष्मीने आश्चर्याने विचारले.

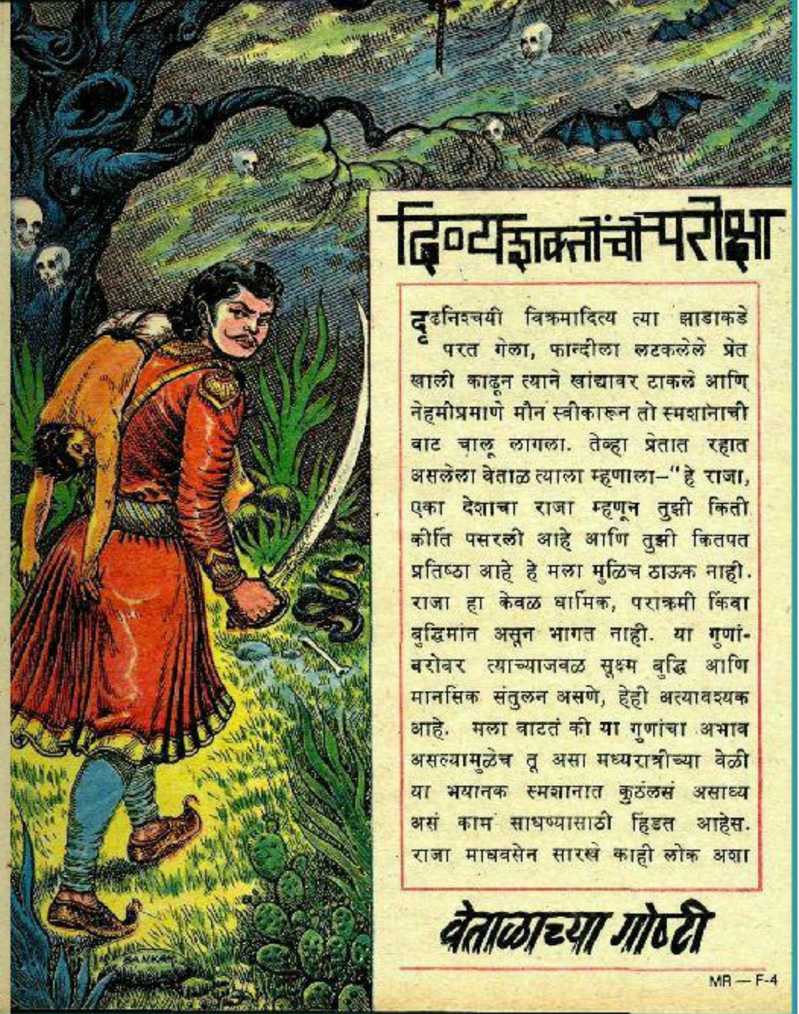
"अग, जगाचे व्यवहार न जाणणाऱ्या या पोराच्या मनावर तुझ्या बोलण्याचा काय परिणाम झाला असेल ते मला नाही माहीत. पण माझ्या डोळ्यात मात्र छान अंजन घातलंस तू! माझं मन चांगलंच पालटलंय आता. उद्यापासून दिसेलच तुला!" भूषण बोलला.

मग काय! दुसऱ्याच दिवशी भूषण गावच्या प्रमुख माणसांना जाऊन भेटला. अन् लोककल्याणाच्या कामासाठी त्याने काही पैसे त्यांना दिले.

भूषणच्या वागण्यात झालेल्या या फरकामुळे गाववाले फारच खूश झाले त्याच्यावर! रामरावही स्वतः होऊन आपल्या परसातले आंबे घेऊन भूषणकडे गेला अन् ते त्याच्या हाती देत म्हणाला–"भूषण, आजपर्यंत माझ्या लक्षातही आलं नव्हतं की आपण शेजारी आहोत!"

हे ऐकून भूषणबरोबरच लक्ष्मीही हसू लागली.

दिव्यशक्तींची परीक्षा

दृढनिश्चयी विक्रमादित्य त्या झाडाकडे परत गेला, फान्दीला लटकलेले प्रेत खाली काढून त्याने खांद्यावर टाकले आणि नेहमीप्रमाणे मौन स्वीकारून तो स्मशानाची वाट चालू लागला. तेव्हा प्रेतात रहात असलेला वेताळ त्याला म्हणाला–"हे राजा, एका देशाचा राजा म्हणून तुझी किती कीर्ति पसरली आहे आणि तुझी कितपत प्रतिष्ठा आहे हे मला मुळिच ठाऊक नाही. राजा हा केवळ धार्मिक, पराक्रमी किंवा बुद्धिमान असून भागत नाही. या गुणांबरोबर त्याच्याजवळ सूक्ष्म बुद्धि आणि मानसिक संतुलन असणे, हेही अत्यावश्यक आहे. मला वाटतं की या गुणांचा अभाव असल्यामुळेच तू असा मध्यरात्रीच्या वेळी या भयानक स्मशानात कुठलसं असाध्य असं काम साधण्यासाठी हिंडत आहेस. राजा माधवसेन सारखे काही लोक अशा

वेताळाच्या गोष्टी

पापांची आणि अपराधांची शिक्षा भोगत असतात, की जे त्यांनी स्वतः कधी केलेलेच नसतात. अन् याचं कारण सूक्ष्म बुद्धि आणि मानसिक संतुलनाचा अभाव हेच होय. थांब, मी तुला त्याची गोष्टच सांगतो; तुझे श्रमही विसरायला मदत होईल तुला!"

वेताळ गोष्ट सांगू लागला——

कोणे एके काळी कोसल देशावर माधव-सेन नावाचा राजा राज्य करीत असे. प्रजेला तो स्वतःची अपत्ये मानी. त्यामुळे जनतेत अशीच भावना पसरलेली होती की, जनतेच्या हितासाठी झटणाऱ्या राजांच्यात आपल्या राजाशी कोणीच बरोबरी करू शकणार नाही, अगदी त्रैलोक्यातही!

एकदा देशात अग्निमित्र नावाच्या एक मान्त्रिकाने आपल्या क्षुद्र विद्यांच्या प्रभावाने जनतेला घाबरवून आपला स्वार्थ साधायला सुरुवात केली. आपल्या गुप्त हेरांकडून राजाला अग्निमित्राच्या अत्याचारांची बातमी मिळालीच! राजाने तत्काळ त्याला निरोप पाठवून दरबारात हजर होण्याची सूचना दिली.

दरबारात अग्निमित्राने राजा माधव-सेनला मोठ्या विनयाने प्रणाम करून म्हटले-"महाराज, काय आज्ञा मला?"

माधवसेनने शान्तपणाने त्याला म्हटले- "तू जर माझं हे राज्य सोडून गेलास तर मला आनन्द वाटेल!"

"महाराज, माझ्यासारखा मान्त्रिक ज्या देशात रहात असेल त्या देशाची मान इतर राज्यात नेहमीच उंच राहील. तेव्हा आपण मला घालवून देण्याचा प्रयत्न का करत आहात, हे मी आपणाला विचारू इच्छितो." अग्निमित्राने राजाला विचारले.

"तुझी बुद्धि चांगली नाही, स्वार्थी आहेस तू! आपल्या दुष्ट शक्तींच्या जोरावर तू सामान्य प्रजाजनांना त्रास देऊन स्वतः सुख मिळवण्याच्या उद्योगात गर्क असतोस." माधवसेनने आरोप ठेवला.

उत्तरादाखल विकटपणे हसत अग्निमित्र राजाला म्हणाला-"महाराज, यात विशेष वाईट काय केलं मी? आपणाला स्वतःबद्दल असं वाटतं का, कि आपण जनतेकडून जो कर वसूल करता, तो जनता मोठ्या आनंदाने आपणाला देते? उलट जनता माझ्याबद्दल कधीच काही तक्रार करीत नाही, तेव्हा मीही एक चांगला माणूसच असलो पाहिजे. आता राहिला स्वार्थाचा प्रश्न, मग जनतेपेक्षा जास्त वैभवपूर्वक राहून सर्व सुखं भोगणारे आपणही स्वार्थीच नव्हे तर काय?"

"सर्व राजे राजवाड्यात रहातात हा एक रिवाज आहे. यात जास्त सुख वगैरे काहीच नसतं! तू जर हे सिद्ध केलंस, की मी एक स्वार्थी व्यक्ति आहे, तर मी नक्कीच हे राज्य सोडून जाईन." राजा उत्तरला.

विकट हास्य करत अग्निमित्र यावर म्हणाला-"मला आपल्याशी वाद घालायची इच्छा नाही. आपण उगीचच मला राज्य सोडून जाण्याची आज्ञा केलीत. आता मी आपल्या कन्येलाच पळवून नेणार आहे माझ्याबरोबर! काय करायचं असेल ते करून दाखवाच!" असे म्हणून तो तेथून अदृश्य झाला.

बास! अन् त्याच वेळी माधवसेनची एकुलती एक कन्या माधवीलताही

आपल्या अंतःपुरातून एकाएकी नाहीशी झाली!

काय करावे हेच राजा माधवसेनला सुचेना! त्याच्या मन्त्र्याने त्याला सुचवले- "आपण माधवीलतासाठी योग्य वर शोधण्याच्या विचारात आहात न? मग ही एक संधीच आपल्या पुढे चालून आलेली आहे. मला असं वाटतं की, जो वीर पुरुष या मान्त्रिकाचा संहार करून राजकन्येला सोडवून आणील, त्याच्याशीच युवराज्ञीचा विवाह करून देऊन, राज्यही त्याला अर्पण करावे."

नाइलाज म्हणून राजाने ही सूचना स्वीकारली आणि राज्यात सर्वत्र तशी

दवंडीही पिटवण्यात आली. राजकन्या आणि त्याबरोबरच राज्यप्राप्तीच्या विचाराने अनेक युवक पुढे आले.

पण या दरम्यान राजाही काही चुप बसला नाही. अंतःपुरातील तळघरात असणाऱ्या महादेवीच्या मन्दिरात तो गेला अन् त्याने प्रार्थना केली—"माते, मी स्वतः दुष्ट लोकांशी सामर्थ्यपूर्वक सामना करू शकतो. पण दुष्ट शक्तींना तोंड देण्याची शक्ती मात्र माझ्यात नाही. मला तूच शक्ती दे माते!"

यावर देवी राजासमोर प्रकट होऊन त्याला म्हणाली "राजा, काही दिव्य शक्ती तुझी परीक्षा घेत आहेत. पण तू काळजी करू नकोस. मी तुला एक खड्ग देते. त्याच्या केवळ स्पर्शानेच कोणतीही जबरदस्त शक्ती भस्म होऊन जाईल." असे बोलून राजाच्या हाती एक खड्ग देऊन देवी अंतर्धान पावली.

ते खड्ग म्यानात घालून राजा सुखाने झोपून गेला.

या घटनेला एक आठवडा लोटला आणि एक दिवस एका अपूर्व तेजस्वी अशा युवकासह माधवीलता राजवाड्यात परतली.

माधवसेनला वाकून प्रणाम करत तो तरुण म्हणाला—"मी अग्निमित्राचा वध करून माधवीलतेची सुटका करून तिला घेऊन आलो आहे. माझं नाव आहे अग्निसेन. माझ्या पूर्वजांनी विदेह राज्यावर राज्य केलं होतं, असं मानलं जातं." त्याने आपली ओळखही राजाला सांगितली.

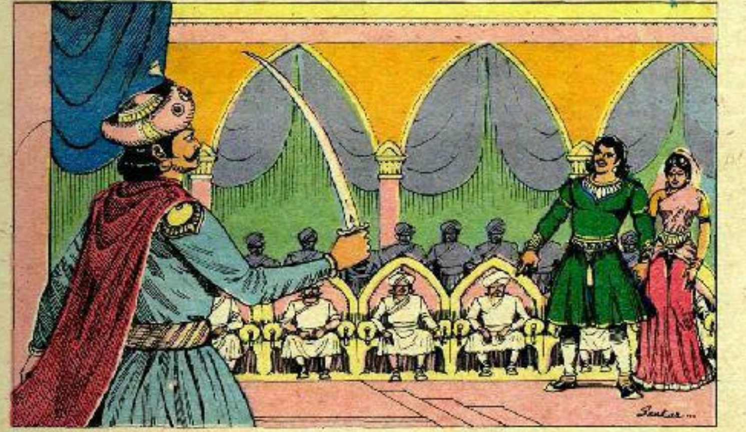
यावर माधवसेनने झटकन आपले खड्ग म्यानातून खेचले व अग्निसेनवर त्याने वार केला. राजाचा हा विचित्र व्यवहार पाहून सर्व सभासद व माधवीलता या सर्वांना फारच आश्चर्य वाटले. पण अग्निसेनवर त्या प्रहाराचा काहीच परिणाम झाला नाही. तो हसतहसत अविचल उभाच होता.

माधवसेन ताबडतोब तेथून निघून गेला. नन्तर अग्निसेन व माधवीलता यांचा विवाह पार पडला.

विवाहानन्तर अग्निसेनला राज्याभिषेक करण्यात आला. त्यावेळी अग्निसेनचे अचानक अग्निमित्राच्या रूपात रूपान्तर झाले. मन्दस्मित करीत तो म्हणाला—"महाराज, युवराज्ञीशी विवाह करायची माझी इच्छा होती, आणि येथील राजा बनायचंही माझं स्वप्न होतं. आपल्या या दोन इच्छा पूर्ण करण्यासाठी मी आपल्या सर्व शक्ति उपयोगात आणल्या. सर्वात आधी मी माधवीलतेचं अपहरण केलं अन् नन्तर मीच तिला आपल्या हाती सोपवलं."

विचार करत माधवसेन थोडा वेळ गप्प राहिला अन् मग म्हणाला—"अग्निसेन, तू एक सामान्य क्षत्रिय तरूण आहेस, माझी परीक्षा घेण्यासाठी काही दिव्य शक्तींनी तुझा उपयोग करून घेतला आहे. आता तू मान्त्रिकाच्या रूपाने कोणाला भिती दाखवू नकोस. कोसल देशाचा राजा

म्हणून न्यायाने राज्य कर. आपल्या पापांच्या परिहारार्थं मी काही दिवस वनात राहून तपस्या करू इच्छितो. थोड्या दिवसांनी मी परत येईन." असे म्हणून राजा माधवसेन तिथून निघून गेला. राजा गेल्यावर अग्नि-मित्राचे पुन्हा अग्निसेनात रूपान्तर झाले.

ही गोष्ट सांगून संपल्यावर वेताळ म्हणाला–"राजा, आपण पाप केलं आहे हे माधवसेनचं म्हणणं अर्थहीन नव्हे का? जे पाप केलंच नाही, त्याच्यासाठी वनात जायची गरज काय? त्याने प्रेम केलं आणि प्रजेला एक चांगला राजाही दिला. इतकं सगळं करूनही, मी पाप केलंय म्हणणं, त्याची बुद्धिहीनता आणि मानसिक संतुलनाचा अभावच दर्शवत नाही का? माझ्या या प्रश्नाचे उत्तर माहीत असूनही तू दिलं नाहीस तर तुझं मस्तक फुटून त्याचे तुकडे तुकडे होऊन पडतील."

विक्रमादित्य उत्तरला–"मी पाप केलंय या माधवसेनच्या म्हणण्याचा अर्थ तू सांगत असलेल्या दृष्टीने बरोबर नव्हे. त्याने पाप केलंय ही गोष्ट खरीच आहे. राज्य म्हणजे काही त्याची वैयक्तिक संपत्ति नव्हे! ती त्याची केवळ जबाबदारी आहे. समर्थं हातातच ते सोपवणं केव्हाही योग्य! कोणा दुष्ट किंवा असमर्थ व्यक्तीच्या हाती ते गेलं तर जनतेला अनेक अडचणींना तोंड द्यावं लगेल–या सर्व बाबींचा विचार न करताच माधवसेनने फक्त आपल्या कन्या-प्रेमामुळेच दवंडी पिटवली की–'जो कोणी आपल्या मुलीला सोडवून आणील त्याला राज्य मिळेल!' हे माधवसेनचे पहिलं पाप! त्याला अद्भुत खड्ग देऊन कुलदेवीने सूचना दिली होती, की काही विचित्र शक्ति त्याची परीक्षा घेत आहेत. तरीही त्याने या सूचनेची उपेक्षा करून अग्निसेनवर खड्गप्रहार केला. हे त्याचे दुसरे पाप! हे सर्व जाणूनच माधवसेनने तपस्येसाठी वनात जाण्याचे ठरवले."

अशा प्रकारे निवेदन संपताच वेताळ त्या प्रेतासह अदृश्य होऊन झाडावर जाऊन बसला. (कल्पित)

चांदोबा पुरवणी–१५

ज्ञानाचा खजिना

तो कोण?

पूर्वी समुद्राच्या किनाऱ्यावर दूर पर्यंत रेती पसरलेली आहे. जवळपास एकादं छोटं गाव ही नाही. एक राजा आपल्या अंगरक्षकांसह घोड्यावर बसून रपेट करीत आहे. राजाच्या घोड्याच्या खुराला एकदम एक टणक वस्तु लागली आणि तेथून अग्नि-ज्वाला निघाली. रेतीतून आग कधी निघू शकेल? राजाने जिज्ञासेने आपल्या अंगरक्षकांना तिथे खोदायला सांगितलं. ते होतं एका मंदिराचं शिखर!

राजाने लगेच आसपासच्या प्रदेशातील मजुरांना बोलावून खोदकाम सुरू केले. अनेक दिवस खोदकाम झाल्यावर तेथे एका विशाल मंदिराचा शोध लागला. फार प्राचीन काळी बांधलेले पण कालाच्या उदरात गडप झालेले एक विशाल मंदिर अशा रीतीने पुनः उजेडात आले.

या घटनेत वर्णिलेल्या देवळाचा शोध लावणारा राजा कोण? या मंदिराचे नाव काय?

[पान ३६ पहा]

तुम्हाला माहीत आहे?

१. एक मीनार हालली की शेजारची दुसरी मीनार ही हालते. अशा हालणाऱ्या मीनारी कोठे आहेत?
२. 'सरोवरांचं नगर' म्हणून प्रसिद्ध असलेलं भारतातील नगर कोणतं?
३. बंगालची खाडी नि अरबस्तानाचा सागर यांच्या मध्ये असलेल्या खाडीचं नाव काय?
४. या खाडीत असलेलं प्रसिद्ध बेट कोणतं?
५. ज्या मंदिरासाठी हे बेट प्रसिद्ध आहे ते मंदिर कोणतं?
६. या मंदिराचे वैशिष्ठ्य कोणते?

[पान ३६ पहा]

देशाची फाळणी करण्याचा हट्ट मुस्लिम लीगने धरला आणि 'प्रत्यक्ष आंदोलन' सुरू केले. त्यांनी हिंदूवर आक्रमण केले, तेव्हां हिंदूंनी त्याचा प्रतिकार केला. देशात सर्वत्र आणि विशेषत: पंजाब व बंगाल मध्ये सांप्रदायिक दंगे झाले.

शेवटी निरुपायास्तव कॉंग्रेसला देशाची फाळणी मान्य करावी लागली. पं. जवाहरलालजींनी ३ जून १९४७ रोजी आकाशवाणी वरून देशातील सर्व जनतेला आपला निर्णय ऐकवला. दोन्ही धर्मांच्या लाखो अनुयायांना हा निर्णय ऐकून दु:ख झाले. देशाच्या वाटणीची योजना तयार करण्यात आली.

१५ ऑगस्ट, १९४७ रोजी आपल्या देशाला स्वातंत्र्य मिळाले. पं. नेहरू देशाचे पहिले प्रधान मंत्री बनले. सर्व जनतेने नव-भारताच्या निर्मितीत शक्य ते साह्य करावे असे त्यांनी लोकांना आवाहन केले.

स्वातंत्र्या बरोबर आपल्या राष्ट्रापुढे अनेक समस्या उभ्या राहिल्या. ३० जानेवारी, १९४८ रोजी गोळ्या घालून महात्मा गांधींचा वध करण्यात आला. सारी जनता राष्ट्रपित्यासाठी रडली. पं. नेहरूंना तर फारच आश्चर्य वाटलं. तरी पण देशाच्या उज्ज्वल भवितव्यासाठी आणि कर्तव्य-पालनार्थ ते कार्य-प्रवृत्त झाले.

आपण स्वतंत्र राज्य बनून रहावं अशी काही संस्थानिकांनी स्वप्ने पाहिली. कांहींनी प्रत्यक्ष संघर्ष करण्याचा घाट घातला. हैद्राबाद संस्थान स्वतंत्र भारतात विलीन व्हावं अशी इच्छा करणाऱ्या भोळ्या-भाबड्या लोकांवर संस्थानाचे समर्थन करणाऱ्या रझा-कारांनी अनन्वित अत्याचार केले.

काश्मीरचे राज्यकर्ते महाराजा हरिसिंह यांनी घोषित केले की त्यांचे संस्थान स्वतंत्र भारतात विलीन होण्यास तयार आहे. पण याचा विरोध करण्यासाठी पाकिस्तानने अनेक लोकांना भडकावले. आपली ताकत दाखविण्यासाठी त्यांनी श्रीनगर वर चाल केली. पण भारतीय सेनेने त्यांना पळवून लावले.

अशा प्रकारे अनेक समस्यांना तोंड देत पं. नेहरूंनी आपल्या देशात व संपूर्ण विश्वात शांति स्थापन करण्याचा आटोकाट प्रयत्न केला. १९५४ मध्ये चीनचे प्रधान मंत्री चाऊ-एन-लाई भारताला भेट देण्यासाठी आले. शांतिपूर्वक सहजीवन जगण्यासाठी सहायक होईल अशा 'पंचशील' करारा वर त्या वेळी पंडितजींनी संमति-दर्शक स्वाक्षरी केली.

तरी पण सन १९६२ मध्ये चीनने 'पंचशील' सिद्धांत धुडकावून लावून भारतावर हल्ला केला. भारतीय सेनेने मोठ्या शौर्याने आपल्या देशाच्या सीमेचे संरक्षण केले. चीनचे सैन्य परत गेले खरे, पण त्यांच्या या व्यवहाराचे पंडितजींना फार आश्चर्य वाटले.

पं. जवाहरलालजींनी १७ वर्षे भारताचे प्रधान-मंत्री पद संभाळले. देशाची प्रगति आणि विश्व-शांतिसाठी पंडितजींनी जे प्रयत्न केले, त्यामुळे ते या शतकातील महान् राजनैतिक नेता म्हणून प्रसिद्ध झाले. आपल्या अंतिम क्षणापर्यंत देश नि जनतेच्या कल्याणा-साठी परिश्रम करणारे आमचे प्रिय नेता २७ मे, १९६४ रोजी मरून अमर झाले.

स्वयंवर

मालव देशचा राजा माधववर्मा म्हातारा झाला आणि त्याला एकाच काळजीने घेरले की, आता आपल्यामागून आपले राज्य कोणा परक्याच माणसाच्या ताब्यात जाणार. त्याला कोणी मुलगा नव्हता. एकुलती एक मुलगी मात्र होती–रत्नमाला.

रत्नमाला मोठी लावण्यवती व बुद्धि-मानही होती. पण राज्य-शासन करण्याची शक्ती, सामर्थ्य अन् दक्षता मात्र तिच्यात नव्हती.

माधववर्माने आपली ही समस्या मन्त्री सुगुणपालपुढे मांडली अन् उपाय विचारला.

यावर मन्त्र्याने सल्ला दिला–"महा-राज, या बाबतीत आपण मुळीच चिन्ता करू नये. सर्व प्रकारच्या विद्या आणि क्षत्रियोचित विद्यांमधेही प्राविण्य मिळवलेले पुष्कळसे तरूण आपल्या राज्यात आहेत. आपण युवराज्ञीच्या स्वयंवराची घोषणा करावी. त्यात भाग घेऊन सर्वात योग्य ठरणाऱ्या तरूणाशी रत्नमालेचा विवाह करून द्यावा. तोच युवक सर्व प्रकारच्या संकटापासून राज्याचे रक्षण करू शकेल आणि समर्थपणे राज्यकारभारही चालवू शकेल."

मन्त्र्याचा हा सल्ला राजाला फार आवडला आणि रत्नमालेची संमति घेऊन त्या अर्थाची दवंडीही राज्यात पिटवली गेली.

स्वयंवरासाठी आलेल्या तरुणात शास्त्र व सर्व क्षत्रियोचित विद्यांमधे निरनिराळ्या चढाओढी आयोजित केल्या गेल्या. त्यात जयवर्मा नावाच्या एका तरूणाने सर्व विषयांत इतर सर्वांना पराजित केले.

त्याचे अभिनन्दन करीत राजा माधव-वर्मा त्याला म्हणाला–"तू माझा भावी जावई आहेस. हेही सिद्ध झाले आहे की

मेधा जोशी

तूच या देशाचा भावी राजा आहेस. माझ्या कन्येशी विवाह करून देऊन तुला राज्याभिषेक करवण्यापूर्वी तुला आणखी एक मुख्य कामगिरी पूर्ण करावी लागेल."

"आज्ञा असावी महाराज! कोणती ती कामगिरी?" जयवर्माने उत्सुकतेने विचारले.

"उग्रसेन नावाचा एक डाकू उत्तरेकडील जंगलात धुमाकूळ मांडून बसला आहे. त्याचा पाडाव करण्याची जबाबदारी तुझी. बरोबर सैन्य घेऊन जा."

थोडा वेळ विचार करून जयवर्मा म्हणाला–"महाराज, सैनिक बरोबर घेऊन जाऊन हे काम साधता येणार नाही. ते आलेले पहाताच उग्रसेन आपल्या टोळीसह जंगलाच्या दुसऱ्या एकाद्या भागात पळून जाईल. तेव्हा मी एकटाच या कामगिरीवर जाऊ इच्छितो."

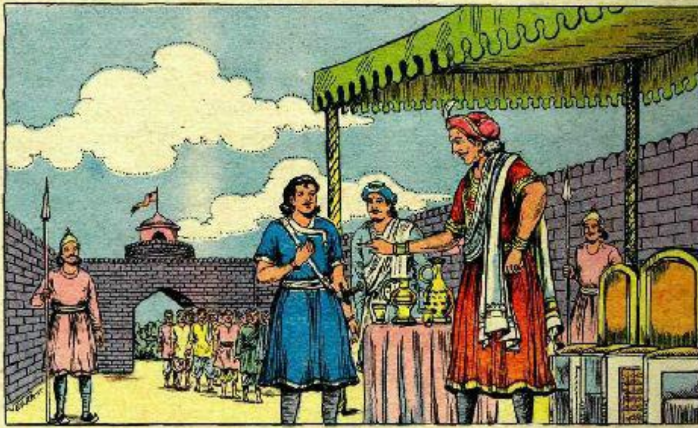
यानंतर जयवर्मा एकटाच जंगलात गेला आणि त्याने त्या प्रदेशातल्या रहिवाश्यांकडे उग्रसेनबद्दल चौकशी सुरू केली. उग्रसेनच्या टोळीतील लोकांना लवकरच ही गोष्ट कळली व ते जयवर्माला आपल्या नेत्याकडे घेऊन गेले.

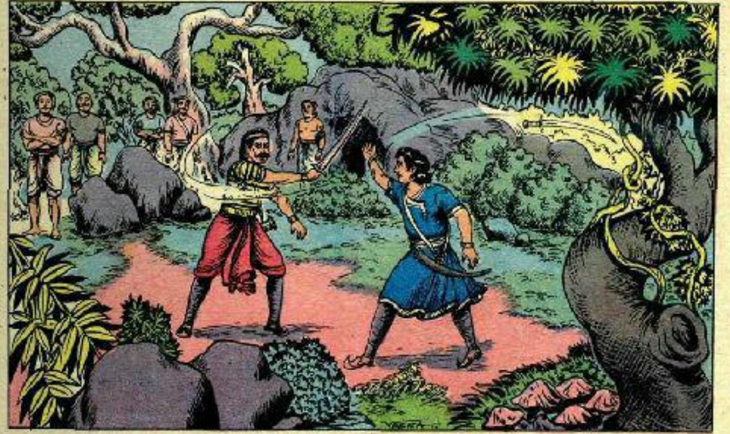
उग्रसेनला आपला परिचय देऊन जयवर्मा त्याला म्हणाला–"मी या राज्यातल्या सर्व वीरांना पराभूत केलं आहे. आता राजा युवराणीशी माझा विवाह करून देऊन राज्य माझ्या हाती सोपवणार आहे. तू जर द्वन्द्वयुद्धात मला हरवलेस तर हे राज्य आणि राजकन्याही तुला मिळेल. बोल, आहे कबूल?"

ही बातमी ऐकून उग्रसेन फारच आनन्दित झाला व त्याने तात्रडतोब आपली तलवार म्यानाबाहेर खेचली. त्यावेळी दोघात जे युद्ध झाले, त्यात उग्रसेनने जयवर्माला अगदी सहजपणे हरवले. या नन्तर तो स्वतः राजधानीत जाऊन राजा माधववर्माला भेटून म्हणाला–"महाराज, राजकुमारीच्या स्वयंवरासाठी ठेवलेल्या चढाओढीत सर्वांना हरवणाऱ्या जयवर्माचा द्वन्द्वयुद्धात मी पराजय केला आहे. तेव्हा आपल्या वचनाप्रमाने आपण युवराज्ञीचा माझ्याशी विवाह करून देऊन आपले राज्य माझ्या स्वाधीन करावे.

या विचित्र घटनेमुळे राजा फार आश्चर्य चकित झाला. पण त्याच वेळी तेथे प्रवेश करत जयवर्मा म्हणाला–"महाराज, हा उग्रसेन म्हणतोय की त्याने माझा पराभव केला आहे. पण माझा पराभव करताना आपल्यापैकी कोणीही पाहिलेले नाही न? तेव्हा एकदा दरबार बोलवून सर्वांसमक्ष आम्हा दोघात चढाओढ ठेवा."

यावेळी दोघात जे खड्गयुद्ध झाले, त्यात जयवर्माने त्या डाकूंच्या नेत्याचा अगदी सहजपने पराभव केला अन् त्याच्या गळ्यावर आपली तलवार टेकवून त्याने आज्ञा दिली–"ऐक, मालवदेशचा भावी राजा म्हणून मी तुला आज्ञा देत आहे की तू ताबडतोब आपल्या टोळीसह

आमचे राज्य सोडून अन्यत्र निघून जावेस."

प्राणभयाने घाबरून उग्रसेन दोन्ही हात जोडून म्हणाला–"होय. मी आपल्या आज्ञेचं जरूर पालन करीन. आजच मी आपला प्रदेश सोडून निघून जाईन. मी आपणाला दिलेले हे वचन नक्की पाळीन." इतके बोलून नेता उग्रसेन तेथून निघून गेला.

या घटनेमुळे राजा माधववर्मा अतिशय प्रसन्न झाला. त्याने लवकरच रत्नमालेचा जयवर्माशी विवाह करून दिला अन् 'मालवराजा' म्हणून त्याला राज्याभिषेकही केला. यानंतर एके दिवशी माधवसेनने जयवर्माला विचारले–"जयवर्मा, तू जेव्हा उग्रसेनच्या शोधासाठी एकटाच बाहेर पडलास, तेव्हा तुझ्या रक्षणासाठी म्हणून मी काही गुप्त हेर तुझ्या मागे पाठवले होते. तेथे तू उग्रसेनकडून हरलास, पण मग राजसभेसमोर काही क्षणातच तू त्याचा पराभवही केलास. हे कसे काय शक्य झालं बरं?"

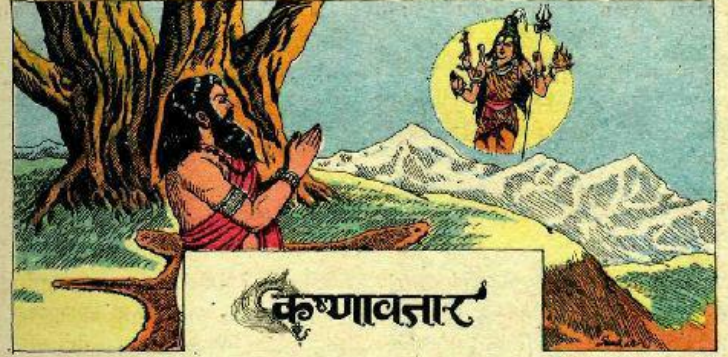
जयवर्मा हसून राजाला–"न्यायनिवाडच्या वाचूनच जेव्हा एकादी स्पर्धा घडून येते तेव्हा ती अगदीच अर्थहीन असते, म्हणूनच जंगलात डाकूंच्या त्या नेत्याला हरवायचा मी प्रयत्नच केला नाही. हे पहिले कारण झाले."

"मग दुसरं कारण काय बरं?" माधववर्माने विचारले.

"मी त्याचा जंगलातच पराभव केला असता, तर उग्रसेन स्वतः आपल्यासमोर कधीच हजर झाला नसता. राज्याच्या अन्य एकाद्या भागात जाऊन तेथेही त्याने लुटालूट सुरू केली असती. याच विचाराने राज्य व राजकुमारीची लालूच दाखवून त्याला इथे उपस्थित होण्याची संधी मी दिली." जयवर्मा उत्तरला.

हे उत्तर ऐकून जयवर्माचा आनन्द द्विगुणित झाला. त्याच्या लक्षात आले की–आपला जावई केवळ विद्वान व पराक्रमीच नव्हे, तर अत्यन्त विवेकशीलही आहे.

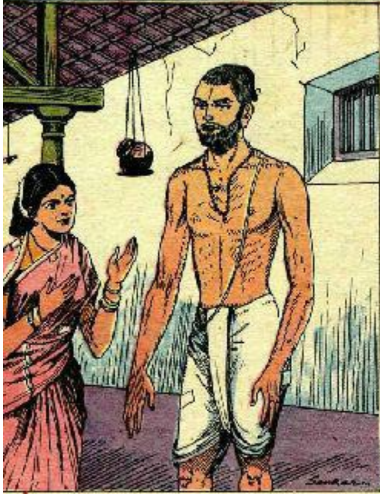

शिशुपालाचा एक साल्व नावाचा मित्र होता. श्रीकृष्णानें जेव्हां रुक्मिणीला उचलून आणले, त्यावेळी अनेक योद्धयांबरोबर साल्वचा ही पराभव झालेला होता. म्हणून रागाच्या भरात त्याने प्रतिज्ञा केली होती–"जगातील सर्व यादवांचा मी सर्वनाश करीन!" आपली ही प्रतिज्ञा पूर्ण करण्यासाठी त्याने शिवाची उपासना केली. जेव्हा शिवजी प्रत्यक्ष उपस्थित झाले, तेव्हा साल्वने त्यांना एक अपूर्व विमान मागितले. शिवाने विश्वकर्म्याला एक अद्‌भुत विमान बनवून साल्वला देण्याचा आदेश दिला. विश्वकर्म्याने सौभ नावाचे एक लोखंडाचे मजबूत काळे विमान बनवून ते साल्वला दिले. या विमानात बसून साल्वने द्वारके वर हल्ला केला. त्याच्या सैन्याने द्वारकेला चारी बाजूंनी वेढले.

साल्वने विमानातुन दगड, झाडे नि अस्त्र-शस्त्र फेंकून एकच हलकल्लोळ माजवला. त्याची सेना द्वारकेतील इमारती व उद्याने यांचा ध्वंस करू लागली. हा सर्व प्रकार पाहून यादवांच्या सैन्याने प्रद्युम्नाच्या नेतृत्वाखाली साल्व वर आक्रमण केले. साल्व आणि यादव यांच्या सैन्यात सत्तावीस दिवस भयंकर युद्ध झाले. शेवटी श्रीकृष्णांनी आपल्या सुदर्शन-चक्राने साल्वचा वध केला.

श्रीकृष्णाचा सुदामा नावाचा एक बालमित्र होता. बालपणी दोघांनी एकाच

२९. सुदामाची गोष्ट

गुरुजवळ राहून विद्या संपादन केलेली होती. सुदामा लग्न करून गृहस्थाश्रमी बनला होता. पण त्याच्या घरात अठरा-विश्वे दारिद्र्य नांदत होते. सुदामा पेक्षा त्याच्या बायकोला दरिद्र्याचं दुःख अधिक सतावत असे. म्हणून एक दिवशी ती नवऱ्याला म्हणाली–"श्रीकृष्ण तर तुमचे चांगले मित्र आहेत न? ते ब्राह्मणांना अपार दान देतात असं ऐकलं आहे मी! जे त्यांना शरण जातात, त्यांना ते साह्य करतात म्हणे. तुम्ही तर त्यांचे बाल-मित्र! शिवाय दारिद्र्य आपल्या पाचवीला पुजलेले! अशा परिस्थितीत ते काय तुम्हाला मदत करणार नाहीत?"

सुदामाच्या मनात ही मदत मागण्याच्या मिषाने श्रीकृष्णाचे एकदा दर्शन करायची तीव्र इच्छा होती. श्रीकृष्णाची भेट काही व्यर्थ जाणार नाही असा त्याला पक्का विश्वास होता. सुदामा बायकोला म्हणाला–"अग, मी श्रीकृष्णाला भेटायला अवश्य जाईन. पण हात हलवीत जाणं बरं दिसेल का? भेटी दाखल बरोबर काही तरी घेऊन जाणं योग्य नाही कां? पण आपल्या घरात आहे काय देण्यासारखं?"

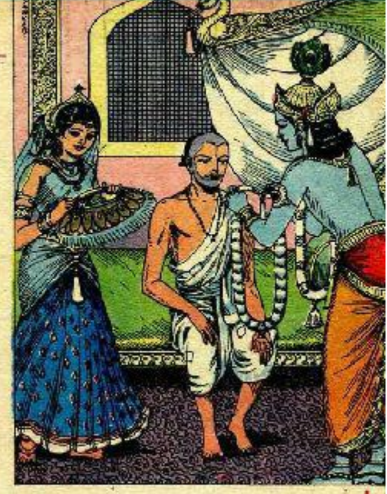
सुदामाची बायको शेजार-पाजारच्या घरी जाऊन थोडे पोहे घेऊन आली. एका छोट्या फडक्यात पुरचुंडी बांधली नि नवऱ्याच्या हाती दिली. पोह्यांची पुरचुंडी घेऊन सुदामा घराबाहेर पडला आणि द्वारकेला पोचला. श्रीकृष्णाच्या निवास-स्थानाचा शोध घेत इकडे-तिकडे भटकू लागला.

श्रीकृष्णांनी सुदामाला दुरून पाहिले आणि ते स्वतः उठून बाहेर आले, प्रेमाने त्याला आलिंगन दिले आणि आपल्या महालात घेऊन जाऊन पलंगावर आपल्या शेजारी बसवले. श्रीकृष्णांनी सुदामाचे पाय धुतले आणि ते पाणी थोडे आपल्या डोक्यावर शिंपडले. आणि सुदामाच्या शरीरा वर चन्दन लावले, गळ्यांत पुष्प-माला घालून त्याचा उत्तम सत्कार केला.

सुदामाला नवी वस्त्रे दिली. सुदामा वरील श्रीकृष्णाचे हे प्रेम पाहून रुक्मिणी ही त्याच्यावर चौरी ढाळू लागली. तिथे हजर असलेल्या सर्व लोकांना ही हे पाहून मोठे आश्चर्य वाटले.

सर्व प्रारंभिक आदरातिथ्य संपल्यावर श्रीकृष्ण नि सुदामा गुरुकुलातील आपल्या बालपणच्या आठवणी स्मरून आपापसात गप्पा मारू लागले.

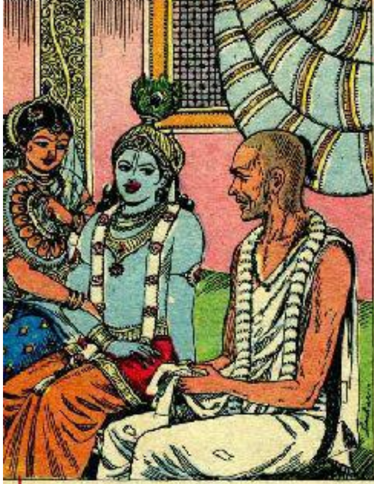
एकदा गुरुपत्नीने त्यांना समिधा गोळा करण्यासाठी जंगलात पाठवलं होतं. दोघे जण एका विशाल वनात पोचले. एवढ्यात भयंकर वादळ सुरू झालं नि मुसळधार पाऊस आला. आकाशात विजा कडकडू लागल्या. मेघांची गर्जना सुरू झाली. ही अंधार पडण्याची वेळ होती. दोघे ही पावसात चिंब भिजले. खडकाळ प्रदेशात रस्ता दिसेनासा झाला. दोघे एकमेकांचा हात धरून रात्र भर जंगलात हिंडत राहिले. दुसऱ्या दिवसाची सकाळ झाली. आपले शिष्य जंगलात कुठे तरी वाट चुकल्याचे जेव्हा गुरु सांदीपनींना समजले, तेव्हा ते त्यांना शोधण्यासाठी निघाले. भेट झाल्या-वर त्यांची अवस्था पाहून सांदीपनींना अतिशय दुःख झालं. म्हणाले–"तुम्ही दोघांनी माझ्यासाठी केवढे परिश्रम केलेत! तुमची भक्ति पाहून मला अतिशय

आनंद झाला. तुमच्या सर्व मनोकामना अवश्य पूर्ण होतील. तुम्ही माझ्यासाठी जेवढे केलेत त्याहून अधिक कोण शिष्य गुरुसाठी काही करूं शकेल?" असं म्हणून त्यांनी अंतःकरणपूर्वक शिष्यांना आशीर्वाद दिले. ही सर्व घटना स्मरून श्रीकृष्णांनी सुदामाला विचारले–"तुला हे सगळं आठवतंय?"

सुदामा म्हणाला–"गुरुकुलातील आपल्या सारखा मित्र असताना माझी कोणती इच्छा पूर्ण होणार नाही?"

श्रीकृष्ण मंद-स्मित करीत म्हणाले–"बरं, आता हे तर सांग माझ्यासाठी घरून काय आणलं आहेस?"

सुदामा अमळ घाबरला. आपण आणलेले पोहे श्रीकृष्णाला द्यायला लाज वाटली. यावर श्रीकृष्णाने जबरदस्तीने सुदामाच्या हातांतील पुरचुंडी आपल्या हाती घेत विचारलं–"काय आहे या पुरचुंडीत?" आणि त्यांनी लगेच पुरचुंडी उघडली सुद्धा! म्हणाले–"वा! पोहे आहेत? आपल्याला पोहे फार आवडतात बुवा!" असे म्हणत श्रीकृष्णाने मुठ भर पोहे खाल्ले आणि आणखी एका मुठीत पोहे घेतले.

रुक्मिणीने श्रीकृष्णाचा हात धरीत म्हटले–"पुरे, खाल्लेत तेवढे पुरे झाले!"

त्या दिवशी रात्री सुदामाने श्रीकृष्णाच्याच महालात मुक्काम केला. स्नान व भोजन करून छान झोप घेतली. खरोखरीच आपण स्वर्गात असल्याचा त्याला भास झाला.

दुसऱ्या दिवशी सुदामा जेव्हां घरी जायला निघाला तेव्हा श्रीकृष्ण थोडं अंतर त्याच्या बरोबर चालत आले आणि मग त्याला रवाना केलं. पण श्रीकृष्णाने सुदामाला धन-अलंकार वगैरे काही दिलं नाही. सुदामा मनातल्या मनात विचार करू लागला–"श्रीकृष्ण तर महाराजा आहेत, मी त्यांचा कंगाल मित्र! ब्राह्मण म्हणून त्यांनी आदरपूर्वक मला आलिंगन दिलं. आपल्या धाकट्या भावाप्रमाणे ते माझ्याशी वागले. आपल्या शय्ये वर त्यांनी मला शेजारी बसवून घेतलं. त्यांच्या पत्नीने आपल्या हाताने माझ्यावर चौरी ढाळली. मला धन न देण्यात कदाचित त्यांचा असा विचार असावा की धन-प्राप्तीमुळे मला गर्व होऊ नये!"

पण सुदामा जेव्हां आपल्या गावी पोचला, तेव्हां तेथील दृश्य पाहून आश्चर्यचकित झाला. राजवाड्यासारखी सुंदर इमारत त्याला आपल्या समोर दिसली. सुरेख उद्याने नि तलाव दिसले. सरोवरांत कमळाच्या जातीची विविध फुले फुललेली होती. हंस जल-विहार करींत होते. अनेक सेवक व सेविका आपापल्या कामात मग्न होत्या.

"हे कोणाचं घर असेल बरं? माझं तर दिसत नाही? मग हे इथं कोठून आलं?" विस्मयपूर्वक सुदामा असा काही विचार करीत असता अनेक सुंदर स्त्रिया व पुरुष मंगल-वाद्ये वाजवीत त्याला घेऊन जाण्यासाठी आले. त्यांनी सुदामाचे स्वागत केले आणि मग ते त्याला महालात घेऊन गेले.

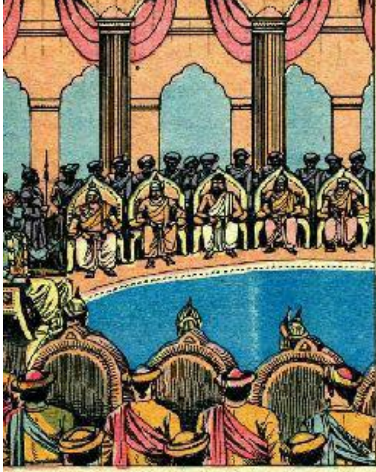
सुदामाची बायको आता लक्ष्मी सारखी दिसत होती. नवऱ्याला येताना पाहताच ती सामोरी आली आणि आनन्दाश्रूंनी डबडबलेल्या डोळ्यांनी तिने पतीला नमस्कार केला नि मनोमन आलिंगन दिलं.

हा सगळा थाट पाहून सुदामा आपल्या मनात विचार करू लागला–"श्रीकृष्णांचं प्रत्यक्ष दर्शन घडल्यावरच मला हे सर्व ऐश्वर्य प्राप्त झालेलं आहे. याशिवाय दुसरं काही कारण दिसत नाही. मित्र असावा तर असा! मी त्यांना तुच्छ भेट दिली, केवढ्या प्रेमाने त्यांनी तिचा स्वीकार केला! आणि आता मला एवढं ऐश्वर्य दिलं, एक छोटीशी भेट म्हणून!"

यानंतर सुदामा सर्व प्रकारच्या वैभवाचा उपभोग घेत आपली पत्नी व मुलां-बाळांसह सुखाने जीवन जगू लागला.

एकदा खग्रास सूर्य-ग्रहण झाले. सर्व यादवांनी द्वारकेच्या संरक्षणाची जबाबदारी अनिरुद्धावर सोपवली आणि ते कुरुक्षेत्राला

आले. तेथे श्रीकृष्ण आपल्या सर्व नातेवाईकांना भेटले. नंद आणि यशोदा तेथे आली. भीष्म, द्रोण, धृतराष्ट्र, संजय, विदुर, कृपाचार्य, दुर्योधन इत्यादीं सह गांधारी, पांडव व त्यांच्या बायका सर्व जण दीर्घ कालावधी नंतर तेथे भेटले. सर्वांनी परस्पर गप्पा-गोष्टी केल्या.

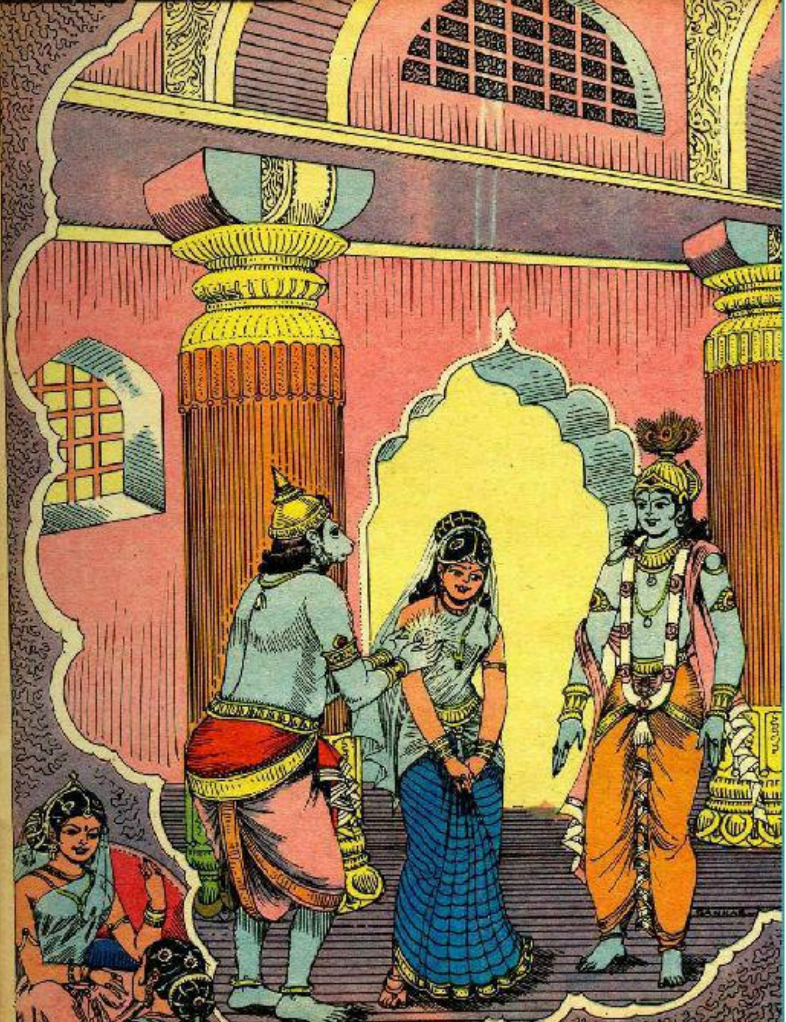
पांडवांची पत्नी द्रौपदी हिने श्रीकृष्णाच्या आठ बायकांना विचारले–"तुम्हा सर्वांचा श्रीकृष्णाशी विवाह कसा झाला ती हकिगत सांगाल ?"

रुक्मिणीने आपल्या लग्नाचे वृत्त सांगितले–"शिशुपालाशी माझा विवाह करण्याचा जरासंध इत्यादींनी निश्चय केला होता, पण श्रीकृष्णांनी येऊन सर्वांचा पराजय केला आणि मला घेऊन गेले."

"माझे वडील सत्राजित यांनी दुसऱ्या कोणाशी तरी माझा विवाह करण्याचा संकल्प केला होता, पण दरम्यानच्या काळात माझे काका दिवंगत झाले. माझ्या वडिलांनी अशी अफवा पसरवली की हे काम श्रीकृष्णांचे आहे. ही अफवा खोटी सिद्ध करण्यासाठी श्रीकृष्ण निघाले आणि माझ्या काकांवर आक्रमण करणाऱ्या सिंहाचा त्यांनी वध केला. स्यमंतक मणि प्राप्त करुन नंतर जांबवानाचा पराभव केला, आणि स्यमंतक मणि माझ्या वडिलांना आणून दिला. आणि नंतर त्यांनी माझ्याशी विवाह केला." सत्यभामेने आपली गोष्ट ऐकवली.

"जांबवान हे माझे वडील. पंचवीस दिवस श्रीकृष्णासह लढाई केल्यावर त्यांना समजलं की त्या युगातील रामचन्द्रांनीच आता श्रीकृष्णाच्या रूपात जन्म घेतलेला आहे. मग ते त्यांना शरण गेले आणि माझं सालंकृत कन्यादान केलं. श्रीकृष्णाचं आणि माझं लग्न झालं." जांबवतीने आपली विवाह-कथा सांगितली.

कालिंदी म्हणाली–"श्रीकृष्णांना जेव्हां समजलं की मी त्यांच्या प्राप्ती साठी तपस्या केलेली आहे. तेव्हां ते अर्जुनाला घेऊन

आले व त्यांनी माझ्याशी विवाह केला."

"माझ्या स्वयंवराचे वेळी अनेक राजे आलेले होते. श्रीकृष्णांनी सर्वांना पराजित केलं आणि माझ्याशी विवाह केला!" भद्राने आपल्या लग्नाची गोष्ट ऐकवली.

नीला म्हणाली–"माझ्या वडिलांनी अशी अट घातली होती की ७ बैलांना जो हारवील, त्याच्याशी माझे लग्न करून दिले जाईल. श्रीकृष्णांनी सात बैलांना शेळ्यांसारखं मागे हटवलं! म्हणून माझ्या वडिलांनी माझा श्रीकृष्णाशी विवाह करून दिला."

मित्रविंदाने सांगितले–"श्रीकृष्ण माझे मामे भाऊ. माझ्या वडिलांना जेव्हां समजलं की मी श्रीकृष्णांशी विवाह करू इच्छिते, तेव्हां त्यांनी अत्यंत प्रसन्न अंतःकरणाने माझे श्रीकृष्णांशी लग्न करून दिले."

शेवटी लक्षणाने आपल्या विवाहाची हकीगत अशी सांगितली–"तुझ्या वडिलां-प्रमाणेच माझ्या वडिलांनी ही एका मत्स्ययंत्राची योजना केली होती. आणि अशी घोषणा केली होती या यंत्राचा जो छेद करील त्याच्याशी माझा विवाह केला जाईल. तुमच्या वडिलांचे मत्स्य-यंत्र बाहेरून दिसत नसे, पण आतून दिसे. पण माझ्या वडिलांनी बनविलेले यंत्र आतून ही दिसत नसे. पाण्यात फक्त त्याचे प्रतिबिंब दिसे व ते ही अंधुक! त्याची स्थापना करण्यासाठी माझ्या वडिलांनी ज्या धनुष्याचा उपयोग केला, अनेक राजांना त्या धनुष्याचा उपयोग करणेच जमले नाही. जरासंध, शिशुपाल, भीम, दुर्योधन, कर्ण वगैरेंनी धनुष्यावर बाण तर चढवला, पण पाण्यातील यंत्राचे प्रतिबिंब त्यांना दिसले नाही. अर्जुनाला प्रतिबिंब दिसले, पण तो यंत्राचा छेद करू शकला नाही. शेवटी श्रीकृष्णांनी अचूक आपल्या बाणाने यंत्राचा छेद केला आणि नंतर माझ्याशी विवाह केला."

या सर्व विवाह-कथा ऐकून द्रौपदी व तेथे उपस्थित असलेल्या सर्व स्त्रियांना खूप आनंद झाला.

जन्मजात कला

शिवशर्माने चालवलेल्या गुरुकुलात एकाच दिवशी तीन विद्यार्थी येऊन दाखल झाले. थोड्या दिवसांनंतर गुरूने त्यांना विचारले–"तुम्हा तिघांचं प्राथमिक शिक्षण काल पर्यंत पूर्ण झालं आहे. आता तुम्हाला कोणकोणत्या विषयांची आवड आहे, ते तुम्ही स्वतःच सांगा."

सर्वात आधी सुनन्द म्हणाला–"गुरुजी, राजदरबारात काम मिळावं अशी माझी इच्छा आहे."

दुसरा तरूण भूपति म्हणाला–"मी वैद्यकशास्त्र शिकून एक चिकित्सक बनावं असं मला वाटतं. माझ्या माता-पित्यांचीही हीच अपेक्षा आहे माझ्या-कडून."

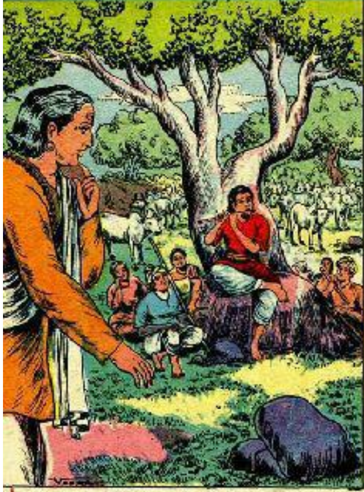
पण शेवटचा माधव मात्र आपला निर्णय न सांगता त्याबद्दलची जबाबदारी आपल्या गुरूवरच सोपवत म्हणाला–"कोणती एकादी विशेष अशी विद्या मिळवावी असा काही माझा विचार नाही."

आचार्य शिवशर्माने यावर माधवला सुचवले–"मग तू सर्वच विषयात लक्ष घालून अध्ययन करत रहा. तसं करता-करता एकाद्या विशेष विषयात तुला गोडी वाटू लागली, तर मला सांग. नंतर पाहू काय करायचं ते." यानंतर आचार्यांनी सुनन्दला गणित व अर्थशास्त्र, आणि भूपतिला वैद्यक शिकवायला सुरुवात केली.

माधव असाच भटकत राहिला.

इतक्यात आचार्यांचा प्रमुख शिष्य तेथे येऊन म्हणाला–"गुरुजी, माधवबद्दल आम्ही पत्ता लावलाय! जवळच्या जंगलात गुराख्यांबरोबर तो आपला वेळ घालवत असतो. आपण उद्या स्वतःच जाऊन पाहून या."

रोहिणी जोशी

दुसऱ्या दिवशी आचार्य माधवला शोधण्यासाठी जंगलाकडे निघाले. थोडे पुढे जाताच त्यांना बासरीचे मधुर असे सूर ऐकू येऊ लागले. त्या बाजूला थोडे पुढे जाताच त्यांना एक अद्‌भुत दृश्य दिसले!

एका झाडा खाली बसून माधव मोठ्या मनोहर पद्धतीने मुरली वाजवत आहे, अन् त्याला घेरून सर्व गुराखी अगदी थोडीही हालचाल न करता बसून ते संगीत ऐकण्यात तल्लीन झाले आहेत! त्या बासरी-वादनावर शिवशर्माही अगदी मुग्ध होऊन गेले!

बासरी-वादन संपताच आचार्य माधव-जवळ गेले अन् म्हणाले–"मला नव्हतं माहीत की तू इतकं मधुर बांसरी-वादन करूं शकतोस! तू तर मला कधी बोलला नाहीस? आहे काय भानगड ही?"

गुरुजींना प्रणाम करत माधव म्हणाला–"क्षमा असावी गुरुदेव! पण मी नुकतीच या गुराख्यांकडून ही कला शिकून घेतली. पण ही माझी विद्या अशी काही मोठी महत्त्वाची नव्हे!"

माधवच्या खांद्यावर थोपटत शिव-शर्मांनी–"अरे, हे तर तुझे जन्मजात पांडित्य आहे, चांगला विकास कर या कलेचा!" असे म्हणत त्याला आशीर्वाद दिला.

आपला विद्याभ्यास संपल्यावर सुनन्दची राजदरबारात एका उच्च पदावर नियुक्ती झाली. भूपतिने राजधानीत एक खूप मोठे चिकित्सालय उघडले; पण माधव मात्र आपले बासरी-वादन करत देशाटन करत राहिला आणि त्यात त्याने चांगले नाव कमावले. अशीच काही वर्षे निघून गेली. एकदा शिवशर्मा आपल्या काही कामासाठी राजधानीला गेले होते. त्यावेळी आपल्या शिष्यांचीही खबर घ्यावी असे वाटून प्रथम ते भूपतिकडे गेले.

कुशल प्रश्नांची देवाण-घेवाण झाल्या-नन्तर आपल्या रिकाम्या चिकित्सालयाचा निर्देश करत भूपति आचार्यांना म्हणाला–"गुरुजी, या वैद्यशास्त्राची रहस्यं काही मला अजून समजून येत नाहीत! मी खूप कष्ट करून जी विद्या शिकून घेतली, तिचा मला काहीच फायदा करून घेता आला नाही."

हे ऐकून त्याचे सान्त्वन करून त्यालाच बरोबर घेऊन शिवशर्मा सुनन्दकडे गेले. आपल्या घरी सुनन्दने त्यांचे खूप आगत-स्वागत केले. तसा तो खूपच चांगला सुसंपन्नही होता. पण आचार्यांनी बोलण्यातून ओळखले की आपल्या त्या उच्च पदावरही सुनन्द फारसा खूष दिसत नाही.

गप्पा मारता-मारता सुनन्द म्हणाला–"गुरुजी, उद्या राजदरबारात माधवच्या बासरी-वादनाचा कार्यक्रम आहे."

दुसऱ्या दिवशी ते तिघेही राजसभेत पोचले. आपल्या भोवतालचे जग विसरून माधव बासरी-वादनात तन्मय होऊन गेला होता. सर्वच प्रेक्षकांनीही मुग्ध होऊन ते वादन ऐकले आणि कार्यक्रमाच्या शेवटी खूप जोरजोरात टाळ्या वाजवून त्यांनी आपला हर्ष व्यक्त केला.

राजा स्वतः सिंहासनावरून उठून माधवजवळ येऊन म्हणाला–"वा वा! काय अद्‌भुत संगीत हे! यातून तर सजीवतेचा भास होत होता. तू माझ्या दरबारात दरबारी बासरी-वादक म्हणून रहा." आणि राजाने त्याला एक थाळी भरून सुवर्णमुद्रा भेट म्हणून दिल्या.

मोठ्या विनयपूर्वक राजाला प्रणाम करून माधव म्हणाला–"महाराज, देशाटन करीत फिरणाऱ्या माझ्यासारख्या भटक्या प्राण्याला

कशाला हे पद? आपण आज्ञा द्याल, तेव्हा मी असेन तेथून धावत येऊन आपल्यापुढे हजर होईन." इतके बोलून त्याने त्या सुवर्णमुद्रा अन्नदान करणाऱ्या एका धर्मशाळेला दान करून टाकल्या.

त्या रात्री जेव्हा तिघेही शिष्य गुरुजवळ बसले होते, तेव्हा सुनन्दने त्यांना विचारले– "गुरुजी, मी आपल्या मनातला संकल्प पुरा करू शकलो, तरीही मला जीवनात समाधान वाटत नाही. याचं कारण काय बरं असावं?"

यावर आचार्य शिवशर्मा उत्तरले–"तू मोठ्या सावधानतेने विद्या मिळवलीस खरी; पण सुरुवातीपासून उच्च स्थानावरच तुझं लक्ष केन्द्रित झालेले होते. त्यामुळे केवळ ज्ञानामुळे मिळणारं समाधान तुला कधीच लाभलं नाही."

यानन्तर भूपतिकडे वळून शिवशर्मा म्हणाले–"तू धनार्जन करणे हेच आपल्या जीवनाचे उद्दिष्ट मानलेस. आणि स्वतःच्या सहजप्रवृत्तीच्या विरुद्ध जाऊन चिकित्सकाचा पेशा पत्करून स्वतःचं नुकसान करून घेतलंस, अन् अशा प्रकारे तुम्ही दोघेही मृगजळामागेच धावत राहिलात. आपण इच्छा केल्याने धन, कीर्ति आणि पदवी प्राप्त होईलही कदाचित्! अन् कदाचित् तसं नाहीही घडणार! पण त्यातून समाधान कधीच लाभणार नाही." इतके बोलून पळभर थांबून ते पुन्हा म्हणाले– "माधवला हे पक्कं ठाऊक होतं की संगीतामुळे अधिकार व धन-संपादन करणं शक्य होणार नाही; तरी ही जन्मजात प्राप्त झालेल्या बासरी-वादनाचा त्याने चांगला अभ्यास केला. त्याची ही जन्मजात विद्याच त्याला जीवनाच्या अखेरपर्यंत समाधान व आनन्द देत राहील."

आता कुठे भूपति व सुनन्दच्या लक्षात आले की आपण केवळ धन-संपत्ति आणि पदवीचे दास बनून आपल्या जन्मजात प्रवृत्तीनुरूप विद्या प्राप्त करण्याचा प्रयत्नच केला नाही, अन् परिणामतः जीवनात आनन्द आणि संतोषाला वंचित राहिलो.

न्यायदेवता

चीन देशात चांग नावाचा एक तरूण माणूस रहात असे. तो फार गरीब होता. त्याचे आई-वडील लहानपणीच वारले होते. म्हणून चांग मिळेल ते काम करून कसे-बसे आपले पोट भरी. वडिलार्जित संपत्तीच्या नावा वर एक घर फक्त उरलं होतं. त्यात तो रहात असे.

चांगच्या घराजवळच एक व्यापारी रहात असे. अनाथ चांगला नोकरी देऊन हळू हळू त्याचं घर आणि आसपासची मोकळी जमीन बळकावण्याचा त्या व्यापाऱ्याचा विचार होता. व्यापाऱ्याचा हा हेतु चांगच्या चांगला लक्षात आला होता, म्हणून व्यापाऱ्याने देऊ केलेली नोकरी चांगने धुडकाऊन लावली.

चांगची कुल-देवी होती 'टोंगो', चीनवासियांची ती न्यायदेवता ही होती. सकाळी आपल्या कामावर जाण्यापूर्वी तो रोज अत्यन्त मनोभावे 'टोंगो' च्या मूर्तीची पूजा करीत असे.

उपवधु होईपर्यंत चांगने बराच पैसा जमवला. तो नेहमी आनन्दी व उत्साही असे, यामुळे व्यापाऱ्याला त्याचा हेवा वाटू लागला. चांगच्या आनन्द व उत्साहाचे रहस्य जाणण्याची व्यापाऱ्याच्या मनात फार इच्छा निर्माण झाली. एक दिवशी मध्यरात्री तो चांगच्या घरापाशी पोचला आणि खिडकीतून जे दृश्य त्याने पाहिले, त्याच्या आश्चर्याला पारावार राहिला नाही.

चांगच्या मागे एक मोठी पेटी होती आणि तो सोन्याची नाणी मोजून पेटीत ठेवत होता. शेवटी त्याने आपल्या खिशांतून आणखी काही नाणी काढली आणि ती ही पेटीत टाकली. नंतर त्याने ती पेटी जमिनीतील खड्ड्यात ठेवली आणि एका लाकडाच्या फळीने ती झाकून टाकली. त्या फळी

एक चीनी लोककथा

वर 'टोंगो' ची मूर्ति ठेऊन तिची पूजा केली आणि बिछान्यावर जाऊन झोपी गेला.

ते दृश्य पाहून व्यापारी आपल्या घरी परत आला. पण रात्र भर त्याला झोप लागली नाही. त्याच्या मनात विचार आला–"या गरीब तरुणाने किती सोनं जमवलंय? कसं का होईना, त्यावर डल्ला मारला पाहिजे."

दुसऱ्या दिवशी चांग जेव्हा कामावर गेला, तेव्हा व्यापाऱ्याने कसा-बसा त्याच्या घरात प्रवेश केला. 'टोंगो' ची मूर्ति बाजूला ठेवली नि फळी उचलून पेटीचे दार उघडले. पेटीतील सर्व सोन्याची नाणी आपल्या पिशवीत भरून घेतली. पेटी बंद करून तीवर लाकडाची फळी ठेवली नि मूर्ति पूर्ववत् ठेवून तो आपल्या घरी परत आला.

चांगला जेव्हा आपल्या सोन्याची चोरी झाल्याचं समजलं तेव्हा त्याला फार दुःख झालं. तो उठून थेट न्यायाधीषाकडे गेला आणि त्यांना चोरीची हकिगत सांगितली.

न्यायाधीषाने चांगला घरी रवाना केले आणि बराच वेळ विचार केल्यावर त्याच्या मनात व्यापाऱ्या विषयी संशय आला. काही असलं तरी चोराला पकडण्याची जबाबदारी आपली आहे, म्हणून न्यायाधीषाने रात्रीच्या वेळी चांगच्या घरावर पहारा देण्यासाठी एका गुप्त सेवकाची नियुक्ति केली.

दोन दिवस चांगच्या घराकडे कोणी माणूस फिरकला नाही पण तिसऱ्या दिवशी रात्री मात्र व्यापारी चांगच्या घराजवळ आला आणि खिडकीतून आत डोकावून पाहू लागला. पहारेकऱ्याने हे पाहिलं नि धावत जाऊन न्यायाधीशाला खबर दिली. न्यायाधीषाचा व्यापाऱ्यावर संशय होताच, आता तो सिद्ध झाला.

आता व्यापाऱ्याला चोर म्हणून पकडणे फक्त शिल्लक होते. त्यासाठी न्यायाधीषाने एक युक्ति केली आणि चांगला सर्व काही समजाऊन सांगितले.

चौथ्या दिवशी व्यापारी रात्री आला आणि चांगच्या घराच्या खिडकीतून डोकावून पाहू लागला, तर त्याला एक विचित्र दृश्य पहायला मिळालं.

खिडकीकडे पाठ करून एक स्त्री उभी होती. तिच्या पुढे गुडघे टेकून चांग मनोभावे नमस्कार करीत होता. ती स्त्री चांगला म्हणाली–"बाळा, माझ्या विषयी तुझ्या अंतःकरणातील भक्ति व प्रेम अनुपम आहे. पिढ्यान् पिढ्या तुझ्या वंशांतील लोग माझी पूजा करीत आले आहेत. तुझ्यावर कोणी तरी घोर अन्याय केला आहे, हे मला माहीत आहे; तुझी संपत्ति चोरणारा माणूस ही मी जाणते. त्याने तुझ्या ज्या एक हजार सुवर्ण-मुद्रा चोरलेल्या आहेत, त्या मी तुला परत मिळवून देईन! काळजी करू नकोस."

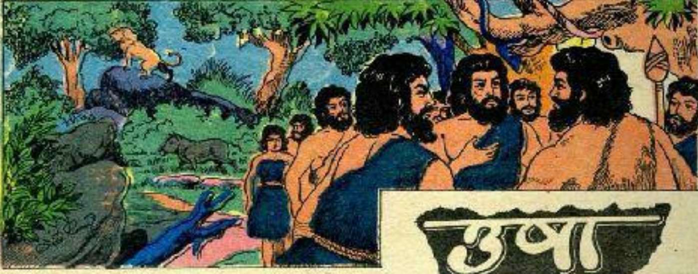
हे दृश्य पाहून व त्या स्त्रीचे बोलणे ऐकून व्यापाऱ्याला आश्चर्य वाटलं! त्याने मनात विचार केला–"एक हजार स्वर्ण-मुद्रा? मी तर शंभरच नाणी घेतली होती. मी मोजण्यात तर चूक नाही ना केली?" काही तरी बडबडत तो पळत आपल्या घरीं आला, आणि चोरलेल्या मुद्रा मोजू लागला.

व्यापारी जेव्हा सोन्याची नाणी मोजत होता, तेव्हा न्यायाधीष आपल्या दहा शिपायां सह तेथे पोचला नि व्यापाऱ्याला कैद केलं. व्यापाऱ्याने आपण चोरी केल्याचे कबूल केले. मग त्याला तीन महिने तुरुंगवासाची शिक्षा दिली आणि चांगला त्याचे सर्व सोने परत देण्याची व्यवस्था करण्यात आली.

या निवाड्यामुळे न्यायाधीषाची प्रतिष्ठा वाढली. 'टोंगो' देवी न्यायाधीषांना प्रत्यक्ष रूपाने मदत करते असे चीनचे लोक मानतात. पण अशा या देवीला आपल्या डोळ्यांनी आज वर कोणी पाहिलेले नाही.

लोकांचा असा विश्वास आहे की या न्यायाधीषाला पण 'टोंगो' देवीने साह्य केले! म्हणून त्याच्या काळात अन्याय व गुन्हेगारी यांचे प्रमाण खूपच घटले.

उषा

सृष्टि जेव्हा निर्माण झाली. तेव्हा आपली पृथ्वी पाण्यातून वर आली. पृथ्वीवर सर्व प्राण्यांचा जन्म झाला. परंतु सूर्य नसल्यामुळे हे सर्व प्राणी अंधारातच रहात असत.

रानटी, रक्तपिपासू प्राण्यांमुळे मानवांना फार त्रास होई.

अंधारामुळे त्यांना आपली कामे हीं करता येत नसत.

असेच काही दिवस गेले आणि एकदा मानवप्राण्यात ज्ञानी बनलेला एक माणूस इतरांना सांगू लागला–

"इतर सर्व साधनं आणि प्राण्यांबरोबरच ब्रह्मदेवाने सूर्यभगवानाचेही सृजन केलेलं आहे. आपल्यातल्या एकाद्या व्यक्तीने जाऊन सूर्याला विनन्ती केली तर तो अनुग्रह करून नक्कीच आपल्याला प्रकाश देईल. मग आपल्याला प्रकाश आणि उष्णताही प्राप्त होईल आणि आपले स्वास्थ्य सुधारून आपण सुखाने आपली सर्व कामं करू शकू. सूर्य भगवान फारच दयाळू आहे. त्याची कृपा झाली तर अपलं सगळं जीवन उजळेल!"

ही सूचना तर सर्वांना खूप आवडली; पण सूर्याला हे निवेदन करण्यासाठी जाणार कोण–हा प्रश्नच होता!

साठ वर्षांचा एक वृद्ध म्हणाला–"मुलांनो, मी तर आता म्हातारा झालोय. माझा तसा तुमच्यापैकी कोणलाच कसला उपयोग नाही. पण माझ्या पायात अजून भरपूर ताकद आहे. मी सूर्याला भेटून हे काम यशस्वी करून परत येईन. माझ्या बद्दल तुम्ही कसली ही काळजी करू नका."

यावर एक तरूण बोलला–"आजोबा, हे काम म्हाताऱ्या माणसाच्या हातून पुरं होणार नाही. सूर्यापर्यंत पोचायलाच किती काळ लागेल हे आपल्यापैकी कोणाला ठाऊक नाही. तेव्हा मी आत्ताच या कामाला निघतो. वाटेत कसल्याही अडचणी आल्या तरी मी त्यांवर मात करू शकेन.

हे ऐकून एक लहान मुलगा म्हणाला–"ही फार लांबची सफर असावी. प्रवासाला बहुधा अनेक वर्षं लागतील. मला या कामाला पाठवलं, तर म्हातारा होण्यापूर्वी मी सूर्यापर्यंत पोचू शकेन. आत्ता तर माझं वय केवळ दहाच वर्षांचं आहे. तुमच्यापैकी कोणीच ही दूरची यात्रा पुरी करू शकणार नाही."

मुलाचे हे बोलणे ऐकून सर्वांना वाटले, कि याच्या बोलण्यात तथ्यांश आहे.

इतक्यात त्या गर्दीतून वीस वर्षांची एक तरुणी पुढे आली. ती म्हणाली–"माझं बोलणं सर्वांनी नीट ऐकून घ्या. खरी गोष्ट आपणा कोणाच्याच नीट लक्षात आलेली दिसत नाही. हे काम एका पिढीच्याने पुरे होणारे नव्हे. तुम्ही मला जाऊ द्या. मी कोणत्याही परिस्थितीत स्वतः सूर्यापर्यंत पोचू शकणार नाही. पण, कमीत कम वाटेतच जन्म घेणारा माझा मुलगा काही दिवसांनी ही संधी साधू शकेल."

त्या तरुणीचे नाव होते उषा! तिचे म्हणणे सर्वांनी मानले. यात्रेला निघण्यापूर्वी तिने सांगितले–"मी ज्या दिशेने जात आहे, त्या दिशेकडे सर्वांनी नीट लक्ष ठेवा. हे काम जेव्हा पूर्ण होईल, तेव्हा मी जाळ

करीन किंवा ते काम मी आपल्या मुलाकडून करवीन. तो जाळ दिसला की तुम्हा सर्वांना कळेल की सूर्यभगवान आपणावर प्रसन्न झाले आहेत."

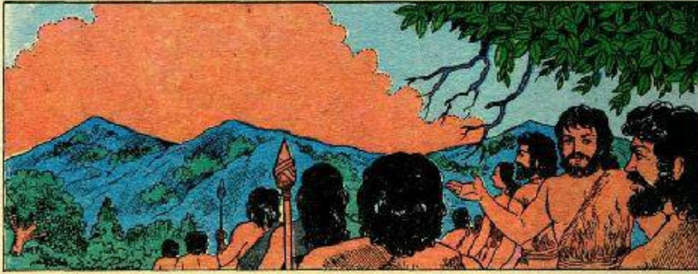
नंतर उषा एका दिशेने सरळ पुढे जात राहिली आणि तिने आठ महिने अशीच यात्रा केली. अन् एक दिवस वाटेतच तिने एका मुलाला जन्म दिला. नंतर मुलाला घेऊन ती पुढे जात राहिली.

उषाला निघून आता सत्तर वर्षे झाली. ती अतिशय म्हातारी झाली. एके दिवशी ती आपल्या मुलाला म्हणाली–"बाळा, आता मी यापुढे चालू शकणार नाही. उरलेला प्रवास तू एकटयानेच पुरा कर. सूर्याचा अनुग्रह प्राप्त झाल्याबरोबर मोठा जाळ कर. तो पाहून आपले लोक आनंदित होतील बघ."

उषाने सांगितलेल्या दिशेकडे जाळ दिसेल म्हणून सर्व लोक इतकी वर्षे डोळे लावून बसले होते. ती निघाल्यापासून शंभर वर्षांनी एक दिवस त्यांना एक लाल असा प्रकाश दिसला. मोठ्या आनन्दाने लोक ओरडू लागले–"अरे पहा पहा, तीच आपली उषा! काम पूर्ण झालं आहे! आता आपल्यासाठी सूर्योदय होईल." असे म्हणून लोक लगेच आपापल्या कामाला लागले. थोडयाच वेळाने सूर्य उदित झाला आणि त्याने जनतेला प्रकाश, उष्णता आणि स्वास्थ्य प्रदान केले, जनतेला सुख लाभले.

आजही एकादे काम करायचे असले तर लोक उषेसाठी त्याच दिशेकडे पहातात. तीच पूर्व दिशा! उषा दिसताच लोक कामाला लागतात. सूर्य उगवेपर्यंत वाट पहात नाहीत!

याशिवाय उषेपासून लोक आणखीही एक धडा शिकले आहेत–ती अशी की मानवाला एकादे महान कार्य साधायचे असेल तर ते एकाच व्यक्तीकडून, एकाच पिढीत पूर्ण होईल अशी अपेक्षा करू नये. अनेक पिढ्यांपर्यंत मन लावून व दृढतेने अशी कामे पूर्ण करावी लागतात.

झाडावर चढणारे खेकडे

रॉबर क्रॉब (बर्गस लाटो) नावाचे खेकडे नारळ खाण्यासाठी झाडावर चढून जातात!

सर्व पक्ष्यात काटेरी शेपूट असणारा पपीहा फार वेगाने उडतो. ताशी १०६.७५ मैलांच्या गतीने तो उडू शकतो.

प्रचंड वेगाने उडणारा पक्षी

बर्फापासून संरक्षण

उंच उंच डोंगरावर क्रोफूट (रानस्कुलस ग्लासियालिस) नावाची सुन्दर फुले उमललेली दिसतात. या फुलांचा मकरंद हिम-प्रतिकाराचे काम करून त्यांचे संरक्षण करतो.

